

Introducere

A) Poziția (locul) Bisericii Asiriene printre celelalte Biserici Orientale, Răsăritene și Apusene

Obiectul tezei îl constituie Biserica Asiriană, care s-a despărțit de Biserica Imperiului Roman Bizantin. După cum se va arăta în continuare, pentru această separare au fost decisive diferitele interpretări ale hristologiei. Pentru o mai bună orientare, trebuie amintite discursurile teologice antagonice. Biserica din Imperiul Roman a stabilit la Sinodul de la Calcedon (451) problema *unei* persoane (ipostas) și a *două* naturi, adică una divină și una umană, în Hristos, pentru a descrie Ființa făpturii divine în mod corespunzător. Creștinii din Persia acceptaseră în mare majoritate în decursul secolelor V-VII concepția conform căreia Hristos nu ar exista doar în două naturi, ci și în două „ipostasuri” într-o singură Persoană. Astfel, Biserica Persană nu mai era acum despărțită de Imperiul Roman numai din punct de vedere organizatoric, ci și din punct de vedere dogmatic. Calcedon a fost atacat și din altă parte deja în secolul al V-lea: Acolo se respingea concepția celor două naturi, predându-se doctrina *singurei* naturi divine și umane a lui Hristos. Pe parcursul secolelor al VI-lea și al VII-lea, în întregul Orient au luat naștere Biserici proprii, care s-au desprins din uniunea Bisericilor Imperiului, pentru a urma această așa-numită doctrină „miazăzită” (grec.: *mia physis*, „o natură”). Este vorba despre Biserica etiopiană, armeană, eritreană, coptă, siriană și malancară ortodoxă. În utilizarea lingvistică ecumenică actuală, aceste Biserici miafizite sunt denumite *familia „Bisericilor oriental-ortodoxe”*.¹

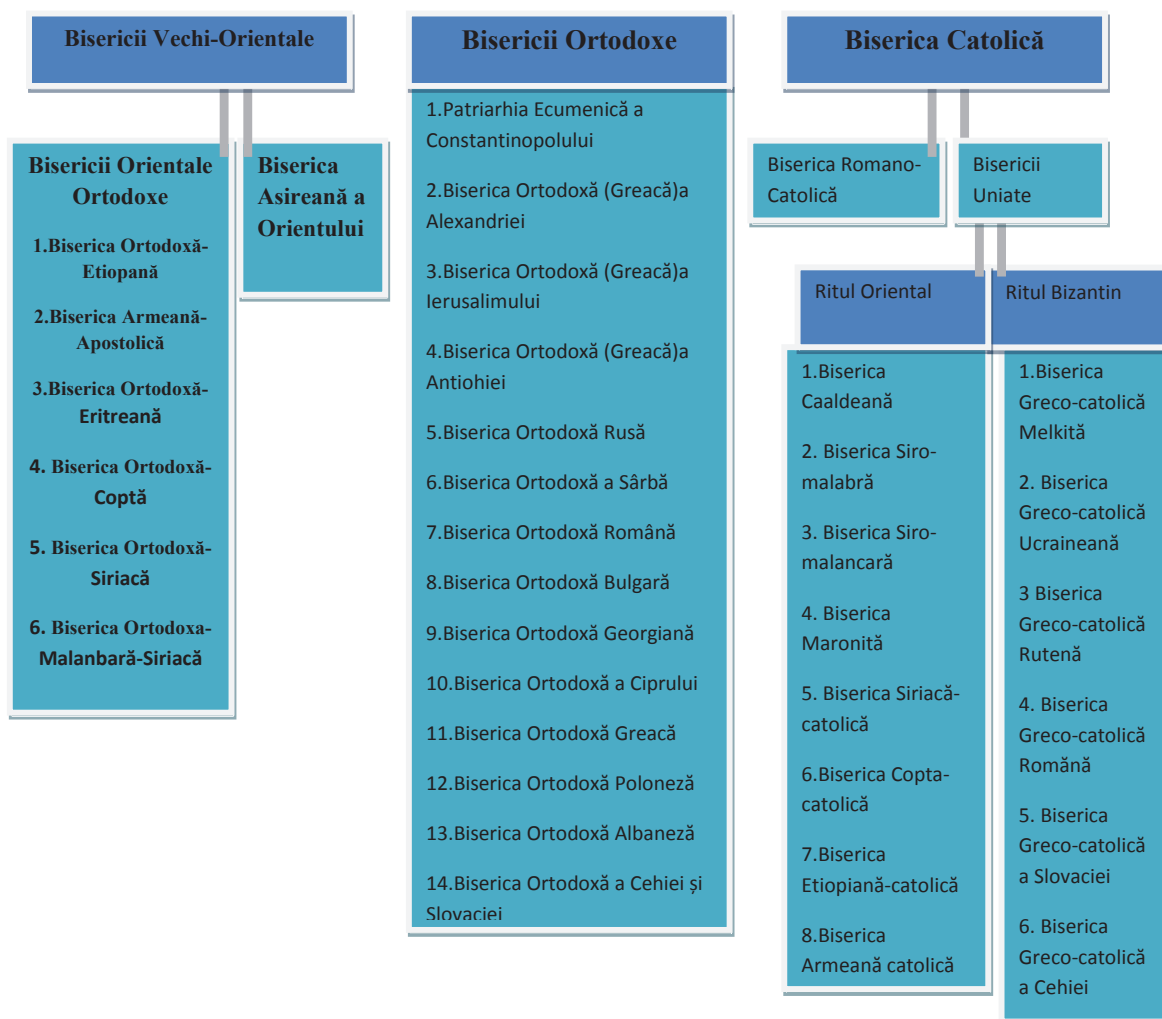
Bisericile oriental-ortodoxe sunt cunoscute, împreună cu Biserica Apostolică Răsăriteană, sub denumirea de *Biserici vechi-orientale*. Expresia *orientalo-ortodoxă* se aplică însă acelor Biserici, care se clasifică în familia Bisericilor bizantine. Pe primul loc se află aici patriarhatele ecleziastice vechi ale Imperiului, din Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim; urmează apoi Bisericile, parțial mult mai mari, din Europa de est și sud (cum ar fi cea rusă, sârbă, română sau bulgară). În interiorul comunității bisericești,

¹ Dietmar W. Winkler, *Ostsyrisches Christentum. Untersuchungen zur Christologie, Ekklesiologie und zu den ökumenischen Beziehungen der Assyrischen Kirchen des Ostens* (= „Studien zur Orientalischen Kirchengeschichte”, Bd.26), Ed. Lit, Munster, 2000, p. 18.

patriarhul din Constantinopol beneficiază de o prioritate onorifică. Cele trei patriarhate din Orientul Apropiat, din Alexandria, Antiohia și Ierusalim, sunt denumite de regulă „greco-ortodoxe”. Astfel se reflectă faptul că au luat naștere din vechea Biserică greacă a Imperiului. Numai în cazul patriarhatului alexandrin expresia „greacă” este și astăzi acoperită din punct de vedere etnic până la un anumit grad.²

Pentru ca Biserica Asiriană să poată fi mai bine înțeleasă în rândul Bisericilor Vechi Orientale, cât și în rândul Bisericilor Apusene și Răsăritene, lucrarea va cuprinde trei tabele. Primul tabel este după teologul J. Oeldemann și în el se face diferența clară între Bisericile Ortodoxe Orientale și Bisericile Catolice Orientale. Al doilea tabel, al lui Dietmar Winkler, prezintă mai amănunțit tradiția și dezvoltarea Bisericilor Vechi-Orientale, respectiv cea asiriană, în rândul celorlalte Biserici. Al treilea tabel, al lui Juergen Feulner, se referă la ultima parte a lucrării, fiind legat de riturile liturgice. Aici se desprind clar moștenirea antiohiană, precum și diferența dintre ritul est-siriatic și cel vest-siriatic în rândul Bisericii Asiriene.

Grafic 1

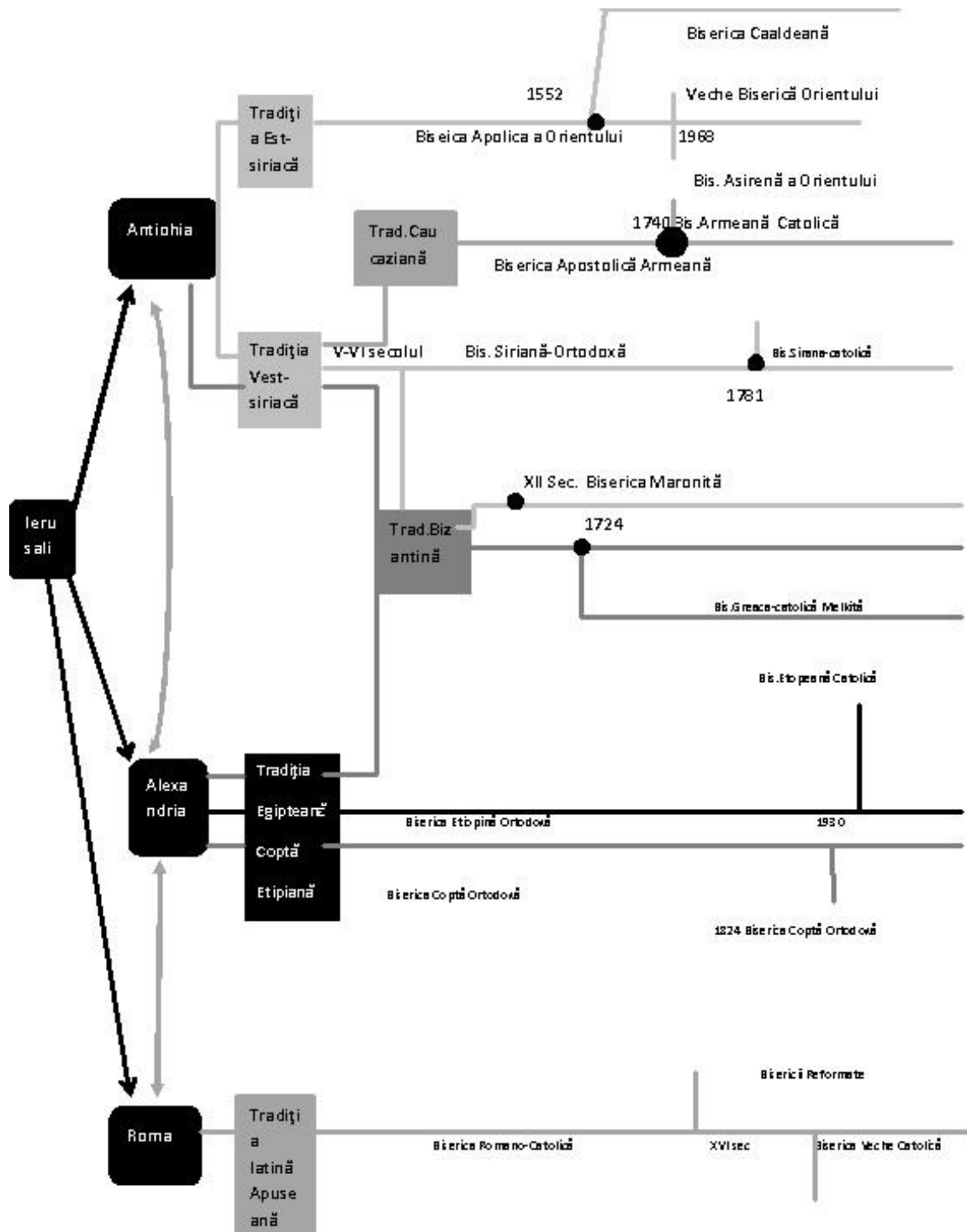

² *Ibidem*, p.19.

În cazul Alexandriei și Antiohiei, dezbinarea creștinismului oriental este foarte clar vizibil. Pentru că aici întâlnim mai mulți patriarhi care poartă numele orașului în titlatura lor. Astfel, conducătorul Bisericii Greco-Ortodoxe, Ortodoxe Copte și Catolice Copte se numește „Patriarhul de Alexandria”. Titlul de patriarh al Alexandriei este purtat și de cinci lideri bisericești: cel greco-ortodox, cel greco-catolic, cel siriano-ortodox, cel siriano-catolic și de patriarhul maronit. Faptul că în Alexandria există trei, iar în Antiohia chiar cinci patriarhi, în concepția bisericească veche și orientală constituie ceva ce n-ar trebui să existe; pentru că, în principiu, un oraș nu poate avea decât un episcop. După cum arată titlaturile diferiților patriarhi, încercarea Bisericii Romano-Catolice de a-i uni, respectiv de a-i aduce pe orientali sub tutela papei roman a dus în Evul Mediu și în perioada modernă timpurie la o dublare extinsă a ierarhiilor. Bisericilor ortodoxe răsăritene și antice orientale li s-au alăturat biserici „unificate” cu Roma: celor trei patriarhate greco-ortodoxe li s-a alăturat Biserica Greco-Catolică (numită și „Melchită”), Bisericii Apostolice Răsăritene, Biserica Caldeeană; Bisericilor Ortodoxe Orientale, Biserica Catolică Etiopiană, Armeană, Coptă și Siriană; în India au luat naștere biserica Siro-Malabar și Siro-Malancară, care urmează ritualul sirian de est, respectiv de vest. Însă numai o mică parte a clerului și credincioșilor a putut fi câștigată, aceștia fiind în prezent conduși de patriarhi proprii, în comuniune cu Roma. Numai Bisericii maronite, care își are locul natal în Liban, îi lipsește un pendant ortodox. Ea aparține ramurii creștinismului sirian și și-a declarat apartenența la Roma deja din Evul Mediu nedestrămat.³

³ Baum Wilhelm, Winkler Dietmar W., *Die Apostolische Kirche des Ostens*, Kitab, Klagenfurt, 2000, p. 19.

Grafic 2

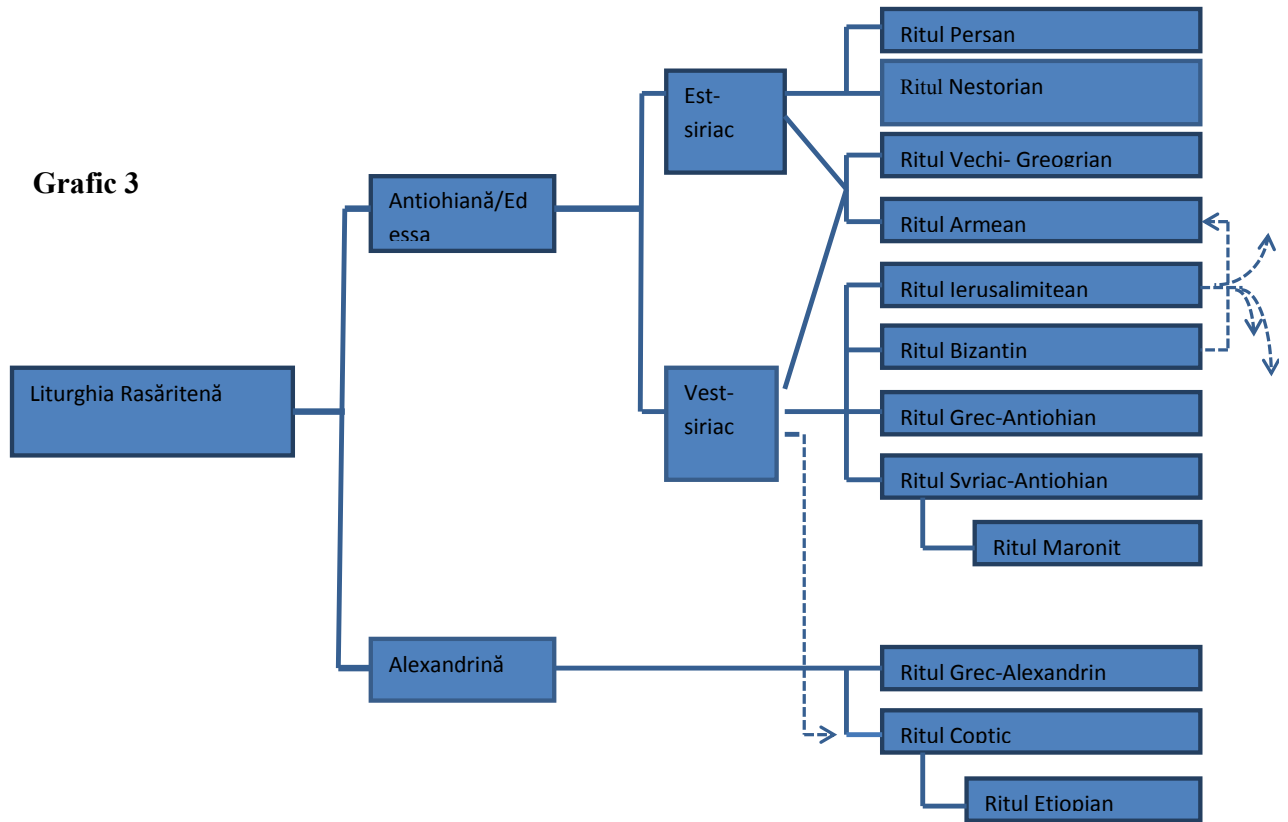
Înțelegerea evanghelică a ființei bisericii îi corespunde ideea că Bisericile protestante orientale, în număr mare, nu au nicio pretenție la titlurile patriarhale ale Bisericii antice și asupra drepturilor de conducere legate de acestea. Totuși, și creștinii protestanți își au în cea mai mare măsură originile în Bisericile antice ortodoxe răsăritene și ortodoxe orientale. Societățile misionare europene și nord-americane au avut deja din secolul al XIX-lea intenția de a câștiga musulmanii pentru credința creștină, însă aceste încercări au fost osândite eșecului. Legea islamică interzice trecerea la altă religie. Apostazia este considerată infracțiune capitală. Astfel, cei care au trecut la bisericile protestante reprezentate acum și în Orient sunt adepții bisericilor autohtone.⁴

Biserica Apostolică Răsăriteană, căreia i se acordă o importanță deosebită, datorită poziției sale confesionale unice și a întinderii geografice mari pe care a cunoscut-o în decursul istoriei, se evidențiază în mai multe privințe față de celelalte Biserici orientale prin independența ei ecleziastică ce i-a permis să-și păstreze moștenirea orientală creștină mai întregă decât alte Biserici. Caracteristica Bisericilor vechi orientale se arată, nu în ultimul rând, în cultivarea liturgiilor lor. Chiar dacă se iau în considerare numai limbile în care se ține slujba, tot devine vizibilă varietatea Bisericilor vechi-orientale. Pe lângă limbile semitice (etiopiana, siriana, araba), se folosește și o limbă afro-asiatică (copta), o limbă indoeuropeană (armeană) și o limbă dravidiană (malayalam din India de Sud). Din punct de vedere geografic, raza legăturii noastre se întinde din Caucaz și până la izvoarele Nilului și din Levant până în vârful sudic al Indiei. Acolo, în statul federal Kerala, creștinii se întorc la activitatea de predicator a apostolului Toma. Acest creștinism al lui Toma s-a împărțit în ultimele cinci secole, printr-o istorie extrem de complexă, într-o multitudine de confesiuni creștine. În acest context ni se face trimitere de mai multe ori la Kerala: pe lângă două Biserici unificate cu Roma, creștinismul lui Toma se răsfră astăzi și asupra bisericilor cu tradiție siriano-ortodoxă și asupra Bisericii Apostolice Răsăritene.⁵

⁴ Dietmar W. Winkler, *Ostsyrisches Christentum. Untersuchungen zur Christologie, Ekklesiologie und zu den ökumenischen Beziehungen der Assyrischen Kirchen des Ostens* (= „Studien zur Orientalischen Kirchengeschichte”, Bd.26), p. 20.

⁵ Pinggéa Karl, *Die Apostolische Kirche des Ostens der Assyrer*, in: Christian Lange, Karl Pinggéa (Hrsg.), „Die altorientalischen Kirchen. Glaube und Geschichte. Wissenschaftliche Buchgesellschaft”, Darmstadt, 2010, p. 23.

Grafic 3

Grafic redat după Juergen Feulner

B) Poziția hristologică a Bisericii Asiriene în Imperiul Persan

Începând cu secolul al V-lea, a avut loc fixarea hristologiei în Biserica Asiriană. Tot la începutul acestui secol, aceasta a ajuns să-și solidifice structura, încât s-a realizat și o definiție mai precisă a crezului. Sinodul de la Seleucia-Ctesifon, din anul 410, a recunoscut crezul din Niceea (325) într-o adaptare siriană și pentru creștinii de la Răsărit. Spune așa: „*Credem într-un Dumnezeu, Tatăl, Care a făcut prin Fiul Său cerul și pământul. Și în El s-au întemeiat lumile de sus și de jos, și în El a făcut Învierea și renașterea întregii faceri. Și în singurul Său Fiu, Care a fost zămislit de El, adică din substanța Tatălui Său, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, zămislit și nu creat, Care este de aceeași natură cu Tatăl, Care a coborât pentru noi, oamenii, creați prin El și pentru mântuirea noastră, a îmbrăcat un trup și a devenit om, și a suferit și a înviat în a treia zi din morți, S-a urcat la cer, și S-a așezat în dreapta Tatălui, și vine să judece morții și viii. Și credem în Duhul Viu și Sfânt, Care [este] de la Tată și de la Fiu, într-o trinitate, o substanță și o voie*”⁶

Deși, pe baza acestui crez, creștinii din Orient erau de acord cu Biserica din Imperiul Roman, acest lucru nu era valabil și pentru hristologia lor. Pentru că Biserica Răsăriteană se supunea hristologiei antiohiene. Trăsăturile de bază ale hristologiei lor probabil că erau reprezentate de traduceri în siriană ale scrierilor lui Teodor de Mopsuestia, create în Edessa. În schimb, Nestorie, care fusese demis din funcție, a jucat doar un rol secundar în hristologia creștinilor persani. Narsai (aprox. 399-502), conducătorul renumitei școli din Nisibis, îl amintește pe Nestorie – împreună cu Diodor de Tarsos (aprox. 325-394) și cu Teodor de Mopsuestia – ca fiind unul dintre cei trei „dascăli”, văzând în el însă mai degrabă o victimă a uneltirilor lui Chiril, decât un mărturisitor teolog de un important rol. Cercetarea contemporană subliniază faptul că vechiul mod de a vedea lucrurile, conform căruia creștinii ar fi introdus „nestorianismul” în Imperiul Roman după respingerea hristologiei antiohiene, nu corespunde faptelor. Hristologia Bisericii Răsăritene a fost pur antiohiană.⁷

Acest lucru este evidențiat în crezul de la sinodul din 486: „*Credința noastră în actul mântuirii lui Hristos constă în credința în cele două naturi ale divinității și umanității, și nici unul dintre noi nu ar trebui să se încumete să amestece, încurce sau să confunde diferența între cele două naturi; ci, prin menținerea și păstrarea divinității, în ceea ce-i aparține, și a umanității, în ceea ce-i aparține, unim duplicatele naturii din cauza legăturii desăvârșite și inseparabile, care se încheie pentru divinitate și umanitate. Și dacă cineva*

⁶ Baum Wilhelm, Winkler Dietmar W., *Die Apostolische Kirche des Ostens*, p. 21.

⁷ *Ibidem*, p. 22

gândește sau învață altceva, și anume că suferința și schimbarea I s-au întipărit divinității Domnului nostru, și [dacă] nu păstrează cu privire la entitatea persoanei Mântuitorului nostru crezul Dumnezeului desăvârșit și al omului desăvârșit, [atunci] acela să fie exclus din biserică”⁸

Aici este evidențiată într-un mod clasic antiohian dualitatea naturilor în Hristos. Acestea sunt într-o legătură „desăvârșită și inseparabilă”. Obiectul uniunii celor două naturi este „Persoana” (*parsopa*) Hristos.

Formula hristologică a Bisericii Răsăritene

410 Preluarea niceanismului

486 Doctrina celor două naturi a sinodului din Beth Lapat

612 Fixarea definitivă prin Babai cel Mare

Migrarea creștinilor miafiziți în Persia a dus la începutul secolului al VI-lea la o nouă fixare a crezului în Biserica Răsăriteană. Pe de-o parte, un anumit Henana din Adiabene a instigat înainte – probabil cu o orientare miafizită sau calcedoniană nouă – la o discuție cu privire la doctrinele lui Teodor la școala din Nisibis. Pe de altă parte, Iacob Baradaeus a hirotonit în jurul anului 558, împreună cu Ahudemme din Bet Arbaya, un mitropolit pentru Tagrit, prin care s-a pus piatra de temelie pentru o ierarhie miafizită și în Persia.⁹

La instigarea lui Gabriel de Siggar, regele Chosrau II (612) a propus o discuție religioasă între miafiziți și reprezentanții Bisericii Răsăritene, pentru care Babai cel Mare (aprox. 551-628) a redactat un crez, care concluziona hristologia Bisericii sale: „Este limpede de înțeles că Hristos este om desăvârșit și Dumnezeu desăvârșit. Câteodată este numit Dumnezeu, cu totul în natura și *qnoma* divinității; apoi, din nou, om desăvârșit, în natura și *qnoma* umanității. Așa cum se știe din antiteza cuvintelor care au fost spuse despre Hristos, că el este două naturi (*kyane*) și două *qnome*, [așa] se și știe că Hristos este unul, pentru că asta s-a spus despre Hristos, Fiul lui Dumnezeu; [El este unul], nu la singularul naturii (*kyana*) sau al *qnoma*, ci în persoana (*parsopa*) calității de Fiu”¹⁰.

⁸ Chabot Jean Baptiste, *Synodicon orientale ou recueil de synodes nestoriens*, Imprimerie Nationale, Paris, 1902, p. 55.

⁹ Baum Wilhelm, Winkler Dietmar W., *Die Apostolische Kirche des Ostens*, p. 22.

¹⁰ Pinggéra Karl, *Die Apostolische Kirche des Ostens der Assyrer*, p. 23.

Pentru a dezvolta în continuare formula din 486, Babai introduce în crez noțiunea de *qnoma*. Din punct de vedere formal, acest termen, care exprimă „autonomia” celor două naturi, corespunde expresiei grecești „ipostas”. Totuși, o retroversiune a termenului *qnoma* în „ipostas” poate duce la neînțelegeri. De aceea s-a renunțat complet la o traducere în citatul anterior.¹¹

Vedere de ansamblu asupra diferitelor hristologii

Denumire	Natură	Ipostas / gnoma	Persoană	Consubstanțial cu noi oamenii
Miafiziți	1	1	1	Da
Calcedonieni	2	1	1	Da
Diofiziți stricți	2	2	1	Da

Qnoma nu împărtășește la Babai toate asocierile care s-ar putea lega de „ipostasul” grec. De exemplu, Babai nu afirmă că ar exista două puncte diferite de pornire de activitate în Hristos, așa cum înțelegerea greacă ar putea sugera că ar fi vorba de două „ipostasuri”.¹²

Pentru Babai, noțiunile de natură (*kyana*) și *qnoma* se condiționează reciproc. De aceea, pentru el, care a pornit de la crezul în cele două naturi, puteau exista numai două *qnome* în una și aceeași Persoană a lui Hristos (*parsopa*). Babai a văzut în cele două *qnome* din Hristos formele concrete de exprimare ale celor două naturi unite în unicul Fiu. De aceea, nici crezul Bisericii Răsăritene din secolul al VII-lea nu este „nestorian”, dacă prin aceasta se înțelege afirmația eretică pentru două subiecte, respectiv „Fii” în Hristos (o concepție care de altfel nu a fost susținută nici de Nestorie, nici de adepții săi). Se deosebește – probabil voit – de crezul din Calcedon, care domina în Imperiul Bizantin (și anume cel al noii evidențieri calcedoniene a *unui singur* ipostas), respingându-se cu atât mai mult formula miafizită a lui Chiril. În această privință, Biserica Răsăriteană a fost abordată ca fiind „strict diofizită” (în greacă *dyo physeis*, „două naturi”).¹³

¹¹ Baum Wilhelm, Winkler Dietmar W., *Die Apostolische Kirche des Ostens*, p. 24.

¹² *Ibidem*, p. 25.

¹³ Pinggéra Karl, *Die Apostolische Kirche des Ostens der Assyrer*, p. 24.

C) **Legende și Istoria Bisericii Asiriene pe scurt, până în secolul al VII-lea**

1. *Trei Legende despre înființarea Bisericii Asiriene*

Tradițiile asiriene și siriace leagă înființarea creștinismului sirian de începutul epocii apostolice. Unii scriitori chiar afirmă că evanghelizarea Edessei a avut loc în timpul vieții lui Iisus Hristos. Ca atare, nestorienii au promovat trei legende care să le susțină această afirmație, relaționându-le de originile asiriene, și anume episodul celor trei Magi și închinarea lor în fața Pruncului Sfânt, istoria Regelui Abgar de Edessa și epistolele Sfântului Apostol Toma.¹⁴

În primul rând, ei susțin că, întrucât cei trei Magi vorbeau aramaica, ei veneau din Regatul Urhai sau din Edessa, care era singura care își păstrase autonomia și limba aramaică în mijlocul altor principate cu alte limbi prinse între două imperii: Partia la est și Roma la vest. Un alt episod mai pitoresc a fost relatat de asirieni în sensul că, la retragerea sa din lume într-o peșteră, în secolul al VII-lea, Zoroastru a avut o viziune a unor legi, principii și morale divine care pot fi găsite în învățăturile religiei creștine. Se spune ca profetia stipula, printre alte lucruri, că un anumit număr de magi din casta sa preoțească ar trebui să acționeze, sub călăuzirea luminii divine, spre Cel Mare Care a fost împuternicit să conducă întreaga lume. În timpul captivității, evreii vorbitori de aramaică au interpretat viziunea lui Zoroastru ca fiind despre venirea lui Mesia, Care era destinat să conducă lumea ca rege al Iudeilor. Acei magi, totuși, conform tradițiilor asiriene, nu au fost doar trei, ci doisprezece împărțiți în trei grupe de câte patru – un grup purtător de aur constând din Arvandid, fiul lui Artiban; Hormsed, fiul lui Satros; Cosnasap, fiul lui Gonapar, și Arshak, fiul lui Mahros; un grup al purtătorilor de mir: Zarandar, fiul lui Warzod; Akreho, fiul lui Kesro; Arbakchest, fiul lui Kolite, și Ashtonkakodon, fiul lui Sheshron; și purtătorii de smirnă: Mahros, fiul lui Kohram; Aksherosh, fiul lui Kashan; Sadlak, fiul lui Baldan, și Merodak, fiul lui Bildad.¹⁵

A doua legendă renumită este aceea a lui Abgar al V-lea cel Negru (*Ukkoma*), Regele Urhaiului sau Edessei, care a schimbat scrisori cu Iisus Hristos. Se spune că Abgar a trimis o ambasadă la Sabinus, guvernatorul roman al Eleuteropolis, în Palestina. Ambasadorii Edessei, Mariyab și Shamshagram, împreună cu un anume notar numit Hannan Scribul, în timp ce treceau prin Ierusalim la întoarcerea acasă, au aflat despre un nou Profet Care tămăduia pe cei bolnavi. Imediat le-a încolțit ideea că acel profet l-ar putea vindeca pe regele lor bolnav de lepră, căruia i-au dus vestea ce bună. Abgar ar fi mers la Ierusalim pentru vindecare, dacă

¹⁴ Mar Bawai Soro, in "Christianity. A History in the Middle East", Beirut, Lebanon 2005, p. 34.

¹⁵ Moffet S. H., *A History of Christianity*, în Asia, ed. II, vol. I, Orbis Books, New York, 1998, p. 67.

drumul său nu ar fi fost barat de teritoriul roman care se întindea între Edessa și Ierusalim. Așa că a decis să trimită un sol în persoana lui Hannan, cu o scrisoare prin care Îl invita pe Iisus să vină în regatul său, pentru a-l vindeca și pentru a predica poporului său noua credință. Epistola apocrifă și răspunsul lui Iisus sunt citate în greacă de către Eusebius, episcop de Cezareea, în secolul al IV-lea și în siriacă în lucrarea intitulată „Doctrinile lui Addai”, lucrarea unui autor anonim care a scris tot la sfârșitul secolului al IV-lea.¹⁶

Această poveste a devenit atât de renumită în toată creștinătatea, încât versiuni ale ei s-au găsit nu doar în greacă și siriană, ci și în latină, armeană și arabă. Un text al transcrierii celor două epistole, așa cum apar în „Istoria Ecclesiastă” a lui Eusebius: „Întâi, iată o copie a unei scrisori scrisă de Abgar către Iisus și trimisă acestuia la Ierusalim prin curierul Ananias:

Abgar Uchama, către Iisus Bunul Mântuitor Care a venit în Ierusalim, salutări. Am auzit despre Tine și vindecările Tale pe care le faci fără leacuri. După cum se spune, Tu le dai vederea orbilor, șchiopii merg, îi cureți pe leproși și alungi spiritele rele și demonii și Tu poți să îi vindeci pe cei chinuiți de boli grele și îi învii pe morți. Auzind toate acestea despre Tine m-am gândit că fie ești Dumnezeu, Care Te-ai coborât din ceruri să faci aceste lucruri, sau ești Fiul lui Dumnezeu trimis să faci aceste lucruri. Pentru aceea Îți scriu și Te implor să Te grăbești la mine și să mă vindeci de boala mea. Mai mult decât atât, am auzit că evreii Te batjocoresc și Îți vor rău. Eu conduc un oraș mic și venerabil, dar care este destul de mare pentru amândoi¹⁷

Și acum, iată răspunsul lui Iisus către Abgar, trimis prin curierul Ananias:

Binecuvântat să fii tu, cel ce ai crezut în Mine, deși nu M-ai văzut, așa cum este scris, că cei ce M-au văzut nu vor crede în Mine, iar cei ce nu M-au văzut vor crede în Mine. Cât despre ceea ce mi-ai scris rugându-mă să vin la tine, mai întâi trebuie să săvârșesc cele pentru care am fost trimis și după aceea voi trimite la tine pe unul dintre discipolii Mei să te vindece și să îți dea viață ție și alor tăi.”¹⁸

În timp ce se afla în Ierusalim, Hannan, conform lucrării „Doctrina lui Addai”, a pictat portretul lui Iisus cu calități supranaturale, regele așezându-l într-un loc de onoare în palatul său. Se spune că acest portret a fost luat de musulmani când au cucerit Edessa, iar

¹⁶ *Ibidem*, p. 69;

¹⁷ Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, III, 1, trat. Bodogoe, București, 1987, p. 99.

¹⁸ *Ibidem*, p. 100

mai târziu i-a fost cedat împăratului bizantin în schimbul unui enorm preț de răscumpărare și al eliberării unor prizonieri musulmani. Portretul a rămas acolo până când a fost luat și dus în Occident, de unde i s-a pierdut urma. După Patimile Domnului și Înălțarea Lui la Ceruri, El și-a ținut promisiunea prin trimiterea unuia dintre cei șaptezeci și doi de apostoli, a lui Addai, în misionarism la Edessa. El a locuit la un iudeu numit Tobias, fiul lui Tobias, înainte de a-l vindeca pe rege de boala sa. După aceea, Addai l-a botezat pe rege și pe toți slujitorii lui, inclusiv pe un bijutier pe nume Aggai și pe un anume Palut. Pe patul de moarte, Abgar l-a numit pe Aggai succesorul său. Dar reînțoarcerea noului rege Ma'nu la păgânism i-a adus martiriul celui de-al doilea episcop, al cărui scaun a rămas vacant până când Palut a fost hirotonit episcop de Edessa de către Serapion, episcopul Antiohiei. Pentru a completa ciclul succesiunii apostolice, nestorienii explică faptul că Serapion a fost hirotonit la rândul lui de către Zephyrus de Roma, care primise episcopatul chiar din mâinile Sfântului Petru.¹⁹

Istoricitatea legendei este discutabilă din cauza numeroaselor anacronisme. Se știe că Serapion de Antiohia a fost episcop în perioada 190-211. Ca urmare, nu avea cum să fie hirotonit de Papa Zephyrus, care ocupase scaunul papal între 202 și 218. De asemenea, afirmația că Zephyrus ar fi avut o relație directă cu Sfântul Petru este clar un mit. Leclercq ajunge la concluzia că limbajul acestor epistole este preluat nu din Evengheliu, ci din „Diatresaron”-ul lui Tatian, compilat în a doua jumătate a secolului al II-lea. Ca atare, ele nu ar fi putut fi scrise în secolul al III-lea, deși este posibil ca ele să se bazeze pe o tradiție din secolul al II-lea. Nestorienii moderni nu s-au îndoit nicio clipă de autenticitatea lor și continuă să demonstreze venerația lor pentru aceste scrisori, citându-le în anumite ocazii în liturgiile lor. Și alții, în teritorii mai îndepărtate, le apără veridicitatea, iar Cureton afirmă că până în secolul trecut, scrisoarea Domnului Iisus era pusă pe pereții caselor din Anglia ca talisman împotriva bolilor.²⁰

A treia dintre legende este aceea a apocrifei scrieri *Faptele Sfântului Apostol Toma*, care va fi discutată mai târziu în legătură cu Biserica lui Mar Toma în sudul Indiei. Este suficient să arătăm aici importanța tradiției care dăinuie printre nestorienii și anume că, după martiriul său, oasele Sfântului Apostol Toma au fost duse în Mesopotamia, unde au rămas să se odihnească în pământ asirian.²¹

¹⁹ S. H. Moffett, *op. cit.*, p. 33;

²⁰ H.J.W. Drijers, *Addai und Mani. Christentum und Manichaismus im dritten Jahrhundert in Syrien*, in „Orientalia Christiana Annalecta”, 221, III, Symposion Syriacum, 1980, Roma, 1983, p. 174;

²¹ *Ibidem*, p.175.

Oricare ar fi istoricitatea acestor legende, morala este că originile creștinismului asirian sunt adânc înrădăcinate în antichitate. Deși pare greu să acceptăm ipoteza convertirii lui Abgar al V-lea la creștinism la mijlocul secolului întâi, totuși se știe că Abgar al VIII-lea (176-213) era creștin, din mărturia lui Sextus Iulius Africanul, care a fost oaspete la curtea acestuia. Cucerirea Edessei de către romani în anul 216 a însemnat sfârșitul scurtei domnii a lui Abgar al IX-lea, dar a deschis noi canale de liberă comunicare cu baza creștinismului din Ierusalim. Asirienii erau, în plus, semiți vorbitori de aramaică, iar barierele de rasă și limbă erau practic inexistente între ei și frații lor creștini din Ierusalim. De asemenea, trebuie ținut cont de familiaritatea lor cu religiile orientale, cum ar fi zoroastrianismul, care s-a contopit cu mitraismul în primul secol d. Hr. Zeul mitrilor, care a învins răul și s-a ridicat la cer, precum și venerarea lui Marduk de către babilonieni, care a fost ucis pe nedrept și s-a sculat din nou triumfător, sunt de fapt paralele ale Patimilor și Învierii Domnului Hristos.²²

Ideea nașterii supranaturale era bine-cunoscută în cultele mesopotamice. Botezul și purificarea erau practicate de preoții Mithras, care sfințeau pâine și vin pentru credincioși. Înaltul cod moral al mithrianismului era comparabil cu învățăturile Domnului Hristos. Atât de asemănătoare erau sacramentele ambelor Biserici, încât un mare prelat, Tertulian, a găsit necesar să explice mithrianismul ca fiind o parodie diabolică a credinței adevărate, parodie care avea drept scop să inducă în eroare rasa umană. Dacă ținem cont de standardele sociale, care guvernau națiunile aflate sub jugul Romei și care erau împotriva învățăturilor creștin eliberatoare, care aduceau celor asupriți un mesaj de speranță și paternitate cu Dumnezeu, atunci putem percepe ușurința cu care noua credință și-a găsit drum spre inimile poporului din Edessa.²³

2. Originile istorice ale Bisericii Asiriene

Originile istorice ale Bisericii siriene de Est sau Asiriană și mai târziu nestoriană sunt la fel de captivante ca și legendele ei. Ele abundă de momente literare patristice care și-au lăsat amprenta odată cu trecerea timpului. Între Tațian și Rabbula există decenii încărcate de strălucirea episcopilor din Edessa. De la „Diatessaron” la „Peshitta”, observăm cum Scriptura siriacă a fost formulată pentru toate generațiile. În școlile din Nisibis și Edessa există bastioane de credință și de casă spirituală pentru pionierii care răspândeau creștinismul în Osroene și în Persia. Persecuțiile și triumfurile părinților siriene în aceste locuri îndepărtate ale Asiei aveau loc într-o vreme când Vestul era serios implicat în mișcarea

²² G. Phillips, *Doctrine of Addai*, The Apostle, London, 1976, p. 38.

²³ *Ibidem*, p. 39.

decisivă a sinoadelor ecumenice. Dar este dificil să se facă o apreciere precisă a interesului real sau chiar a conștientizării acestei mișcări de către Orient înainte de Sinodul de la Efes în 431. Într-adevăr, la acest sinod se poate observa linia de demarcație între Orient și Răsărit, sirian și grec, semitic și bizantin, diofizit și monofizit, nestorian și ortodox. Până atunci, sirienii de est și cei de vest nu s-au separat și nu au oscilat în comuniunea și în responsabilitățile lor comune.²⁴

Dintre numele memorabile care se evidențiază în aceste începuturi obscure, se menționează Bardaisan și Tațian în perioada ante-niceeană. De sorginte nobilă, Bardaisan s-a născut în anul 154 și a fost educat la curtea regelui Abgar al VIII-lea (176-213). El a devenit un scriitor celebru și un adevărat reprezentant al filosofiei sirace. După trecerea lui la creștinism, el a fost hirotonit diacon de Hystasp de episcopul de Edessa, în 179 d. Hr. Mai apoi el s-a apucat de polemici metafizice și astrologice și a fost anatemitizat de episcopul Aqai, a fost socotit eretic și forțat să fugă în Armenia în jurul anului 216, anul cuceririi Edessei de către romani. Unii scriitori cred că el a devenit un gnostic dualist și un adept al lui Valentinus. Eusebius afirmă că mai târziu el s-a întors împotriva valentinienilor, deși „nu se curățase complet de stricăciunea străvechii erezii”. Bardasian a dezvoltat o doctrină orientală a fatalismului astrologic. El susținea că trupul lui Hristos a fost doar o fantomă și a repudiat ideea Învierii. Un om cu o mare abilitate literară, el a scris numeroase opere importante, inclusiv „Dialogul cu Antonius despre soartă” și ar trebui să fie considerat părintele imnologiei siriace. Imnurile lui au fost, totuși, pătrunse de doctrinele sale, dar frumusețea lor i-a adus mulți adepți în secolele următoare. Apocrifele *Fapte ale Sfântului Apostol Toma* sunt puse pe seama cercurilor aflate sub influența lui. Bardasian, care uneori a fost numit „ultimul dintre gnostici”, la moartea sa, în 222, a lăsat în urma lui o școală care a readus la viață și filosofia siriacă.²⁵

Un alt contemporan de-al lui Bardasian a fost Tatian, care a avut o contribuție monumentală în literatura religioasă siriacă, și care, la fel ca și primul, a fost acuzat de erezie. El a fost elevul lui Iustin Martirul și se pare că i-a succedat, devenind un mare profesor și apologist creștin. El a scris în greacă *Discurs către greci*, în care a combinat apărarea purității creștine cu o vehementă critică a civilizației grecești, pe care el o considera incompatibilă cu învățăturile lui Hristos. Faima lui adevărată, totuși, a fost asigurată de contribuția sa la litera-

²⁴ Stefan Gero, *Die Kirche des Osten. Zum Christentum in Persien und Spätantike*, Tübingen, in „Ostkirchliche Studien”, 1981, p. 22;

²⁵ Sebastian Brock, *The Church of the east in the Sasanian Empire up to the sixth century and its absence from the councils of the Roman Empire*, in „Syriac Dialogue. First Non-Official Consultation on Dialogue within the Syriac Tradition”, vol I, Viena, 1994, p. 70.

tura religioasă siriacă, în special în *Diatessaron*, un cuvânt care înseamnă „armonie”. Tatian, apoi, a scris *Viața lui Hristos*, pe care el a colaționat-o cu cele patru Evanghelii, astfel armonizându-le într-o selecție a unei povestiri continue. Până la acea vreme, nu beneficiau de texte întregi din Noul Testament siriacă, așa încât *Diatessaronul* a fost acceptată, în general, ca Sfânta Scriptură canonică. Sarcina de a înlocui versiunea finală a Noului Testament siriacă atât pentru versiunea veche a Evangheliilor separate, cât și pentru cea a *Diatessaronului*, a fost rezervat Episcopului Rabbula în primii ani ai secolului al V-lea. El a alcătuit revizuirea finală din care a rezultat ceea ce se numește *Peshitta*.²⁶

Episcopul Rabbula de Edessa (421-35) a fost, astfel, unul dintre cei mai vajnici profesori sirieni în apărarea ortodoxiei. Deși înlocuirea *Diatessaronului* cu *Pashitta* trebuie privită ca fiind cea mai de durată contribuție a lui la creștinătatea siriană și asiriană, rolul lui Rabbula a fost proeminent în timpul său în domeniul reorganizării Bisericii ca o unitate / întreg. Ca un ortodox devotat, opoziția lui la neregulile și inovațiile nestoriene a rămas de neclintit de-a lungul vieții. Canoanele care îi poartă numele constituie un document destinat să controleze statutul căsătoriei și ordinea în societate. Aceste canoane ne oferă o imagine contemporană a Bisericii și societății mesopotamiene în primele decenii ale secolului al V-lea. În general, deși era un lider al bisericii vorbitoare de siriacă, Rabbula a enunțat învățăturile ortodoxiei și filosofia religioasă greacă. Astfel, în timpul vieții sale, s-au semănat semințele dezbinării dintre sirienii din Vest și cei din Est, dar ruptura în sine a venit doar în timpul domniei lui Ibar, succesorul său neortodox.²⁷

Înainte de a intra în detaliile controverselor nestoriene și pentru a înțelege dezvoltarea creștinătății orientale, se pare că este inevitabilă o examinare amănunțită a evenimentelor majore desfășurate în perioada separării lui Tațian de Rabbula. Pe lângă Alexandria, Roma Constantinopol și Antiohia, care erau centre tradiționale ale învățământului creștin și ale gândirii religioase ortodoxe, trebuie să ne amintim că, în Orient, Edessa se îndrepta cu pași mari spre a deveni centrul teologiei și culturii siriace. Când Nisibis a căzut în mâinile perșilor în 363, mințile luminate s-au mutat în Edessa. Cel mai remarcabil a fost Sfântul Efreem Sirul (306-73), deseori supranumit *cel Mare* datorită sfințeniei, erudiției, ortodoxiei de neclintit și imensei sale contribuții la literatura religioasă siriacă. Născut în Nisibis din părinți al căror creștinism este uneori contestat, el a devenit călugăr și se spune că a fost la Niceea. A devenit un înveterat dușman al arianismului, pe care îl com-

²⁶ Adolf Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*, ed II, vol II, Leipzig, 1924, p. 681.

²⁷ J. Flemming, *Akten der ephesinischen Synode vom Jahre 449*, Berlin, 1917, p. 19.

bătea la Edessa și în toate locurile unde se afla. Unele surse pomenesc de vizitele sale la pustnicii din Egipt și la Sfântul Vasile cel Mare de Cezareea în Capadocia. Lucrările sale în limba siracă sunt monumente de erudiție biblică. Exegeza, ascetismul și imnologia au fost domeniile principale în care el a scris. De fapt, se poate spune că el a fost adevăratul părinte al literaturii siriace. Unele dintre lucrările lui au fost traduse în greacă, armeană și chiar și în arabă.²⁸

Treptat, Edessa devenea un bastion al tradiției siriace, în timp ce Antiohia devenea din ce în ce mai elenizată, deși amândouă continuau să se supună rezoluțiilor de la Niceea, până în primele decenii ale secolului al V-lea. De fapt, nu exista niciun semn real de separare între cele două mari centre ale creștinătății siriace în ceea ce privea doctrina, până în anul 431, la primul Sinod de la Efes. Apariția lui Nestorie, episcop de Constantinopol, pe scena evenimentelor, s-a dovedit a fi separarea drumurilor dintre sirienii de est și cei de vest. Inițial, Nestorie a fost călugăr în Antiohia și elev al lui Teodor de Moqsuestia. El a devenit renumit prin abilitatea sa de a predica și pentru vocea sa melodioasă în rostirea Sfintei Liturghii. Împăratul Teodosius al II-lea l-a ales pe el pentru a ocupa scaunul episcopal al Constantinopolului. Antiohianul și-a preluat noile îndatoriri cu mult zel și a început epurarea capitalei de erezii și eretici, nepregătit pentru ceea ce îl aștepta pe el ca viitor arhi-eretic al vremurilor sale. Problemele hristologiei care deja tulburaseră lumea secolului al V-lea au izbucnit din nou într-o manieră cu totul întâmplătoare când un preot din Constantinopol, pe nume Anastasius, pe care Nestorie îl adusese cu sine din Antiohia, a repudiat-o pe Fecioara Maria ca fiind *Hristotokos*, adică *Născătoare de Hristos*.²⁹ Grecii s-au tulburat și au pus la îndoială ipotezele lui, dar Nestorie și-a apărat omul. În apărarea lui, el a început să elaboreze pe tema relațiilor lui Hristos, bărbatul născut din Maria Fecioara, și cuvântul Lui Dumnezeu Care sălășluiește în El. Aceasta l-a dus la o totală afirmație neortodoxă despre cele două persoane: Iisus, omul perfect, fără păcat, Care este fiul Mariei în carne și oase, pe de o parte, și cuvântul divin al lui Dumnezeu sau *Logosul* sălășluit în El, pe de altă parte. Astfel, teza despre cele două naturi, nu doar una, ale lui Hristos a apărut, deși involuntar, totuși cu vehemență. Fortăreața ortodoxiei în acea vreme era Alexandria, iar conducătorul ei era Chiril, un patriarh care deținea cunoștințe teologice mai vaste și avea o abilitate și inventivitate mai mari decât orice cleric din perioada aceea. Sinoadele ținute atât în Alexandria, cât și în Roma s-au pronunțat împotriva acestei erezii noi în 430 și l-au destituit pe Nestorie. Împăratul a căutat să rezolve această dilemă

²⁸ *Ibidem*, p. 20.

²⁹ Nicolae Chifăr, în *Istoria creștinismului*, vol II, Ed. Mitropolia Moldovei și Bucovinei, Iași, 2000, p. 84;

și a convocat un sinod la Efes în anul următor. S-au adunat un număr de 198 de episcopi sub conducerea lui Chiril, cu reprezentanți puternici din Alexandria, Roma, Ierusalim, Tesalonic și Efes. Nestorie însuși, împreună cu șaisprezece episcopi și cu o escortă înarmată sub conducerea comisarului imperial Candidian, a fost prezent.³⁰ Ioan de Antiohia și episcopii săi sufragani nu au ajuns la timp, așa că au trimis un sol cu un mesaj către Chiril prin care îl ruga să țină sinodul fără să mai aștepte delegația lor. Simpatia personală a lui Ioan față de Nestorie îi era bine-cunoscută lui Chiril așa că s-a decis să grăbească lucrările sinodului înainte ca Ioan să vină, ca să îl scutească de rușine. Nestorie a refuzat să vină în fața conciliului și a fost condamnat, excomunicat și destituit. Între timp, el s-a întâlnit cu patruzeci și trei de episcopi rivali și în sinodul ținut la el acasă a emis un verdict similar împotriva lui Chiril și a celorlalți episcopi. Ioan și cei treizeci de episcopi ai săi au ajuns mai târziu în Efes și au avut de luat o decizie, lucru care i-a nemulțumit, dar mai apoi Ioan a fost convins să fie de partea lui Chiril. Nereușind să stabilească pacea între părțile rivale, împăratul Teodosius al II-lea și sora lui, Pulcheria, au ajuns să accepte verdictul Sinodului. Chiril a voit să se întoarcă în Alexandria, Nestorie a fost exilat în oazele din Liban, iar noul episcop de Constantinopol, pe nume Maximian (431-4), a fost numit în locul lui. Nestorie a suferit foarte mult în exilul său. El s-a mutat în Panopolis, unde guvernatorul imperial i-a îngăduit să locuiască. A încercat să își apere numele prin lucrarea „Bazarul lui Heraclide”. A murit însă în ajunul Calcedonului și a fost îngropat într-un loc necunoscut. Moștenirea lui către posteritate nu se limitează la hristologia nestoriană. Ea se extinde la fondarea Bisericii nestoriene, care a îmbinat învățăturile sale, deși el nu a avut niciun amestec în înființarea ei.³¹

Episcopul Rabbula de Edessa, care a susținut cauza ortodoxiei în acea biserică, a murit în 435 și a fost urmat de Ibas (435-57) a cărui simpatie pentru Nestorie se trage de la traducerea în siriacă a operelor lui Teodor de Mopsuestia, care fusese el însuși dascălul lui Nestorie și sursa principală a doctrinei sale filosofice. Ibas a fost vrăjtit de Teodor și, deși el nu a profesat în mod deschis nestorianismul, a rămas practic în tabăra nestoriană împotriva monofiziților sirieni. Aceasta explică de ce al doilea sinod de la Efes, din 499, sub influența egipteană și sub președinția lui Dioscorus, patriarhul Alexandriei, l-a destituit, în timp ce Calcedon, în 451, a anulat decizia, l-a reinstalat și l-a excomunicat pe Dioscor. Nu se știe dacă aceste judecăți i-au afectat poziția lui Ibas acasă, unde sirienii erau divizați în nestorieni

³⁰ *Ibidem*, p. 85.

³¹ J. Flemming, *Akten der ephesinischen Synode și Acta conciliorum oecumenicorum (ACO)*, Ed. E. Schwartz, Stassburg, 1914, II, 1, 3, p. 32.

și monofiziți.³² Cu toate acestea, după moartea sa în 457, monofiziții au avut câștig de cauză sub conducerea lui Nonnus, succesorul lui. Conducătorul celeilalte facțiuni, Bar Sauma, care fusese excomunicat de așa-numitul „Sinod tâlhăresc”, a fugit în Nisibis, în Persia, dincolo de granițele Imperiului Roman. Această dată este, ca atare, piatra de hotar în definirea frontierei care îi separa pe monofiziții sirieni de nestorienii sirieni. În timp ce monofiziții se îndreptau spre Antiohia, nestorienii se separau în Kurdistan și în partea de sud a Mesopotamiei, în orbita dominației persane. În final, învățătura nestoriană a dispărut din Edessa când împăratul Zeno (474-91) a ordonat închiderea Școlii Edessene și expulzarea tuturor nestorienilor din regatul său. Biserica a confirmat decizia sa la al cincilea Sinod Ecumenic de la Constantinopol (553), care a condamnat atât persoana, cât și scrierile lui Theodor de Mopsuestia, izvorul învățăturilor nestoriene. Astfel nestorianismul a devenit ilegal în imperiu și Edessa a suferit, odată cu dispariția cărturarilor și tehnicienilor nestorienii, o lovitură din care nu și-a mai revenit niciodată.³³

În acel moment, originile au devenit mai clare și frontierele între monofiziți sau iacobiți și nestorienii sau între Bisericile estice siriene au început să se micșoreze. Este adevărat că în acele zile existau monofiziți în Persia care conviețuiau nestingheriți cu nestorienii expulzați. Cetățenii din Seleucia-Ctesiphon erau iacobiți care au căutat conducerea din Antiohia în cadrul teritoriului roman. Supunerea lor față de o patriarhie elenizată în afara Persiei a fost un dezastru pentru Biserica lor și a oferit nestorienilor o șansă de expansiune. Unul dintre episcopii lor, Babai, a fost surprins într-o corespondență trădătoare cu Zeno, căruia i se plângea că era în jugul unui suveran profan, adică regele sassanid Firooz. El a plătit cu viața pentru trădarea sa. Firooz l-a crucificat și, sub influența lui Bar Sauma, episcopul de Nisibis, preoții monofiziți au fost masacrați.³⁴

În 484, în Sinodul de la Beth Lapat, prelații nestorienii, sub conducerea lui Bar Sauma, au binecuvântat memoria lui Teodor de Mopsuestia și au condamnat toate celelalte doctrine, monofizită și ortodoxă și ale tuturor Bisericilor de sub stăpânirea romană. Este interesant de remarcat că acest sinod a legalizat căsătoria preoților și a episcopilor. Bar Sauma a inaugurat această politică prin propria căsătorie cu o călugăriță. Odată cu moartea regelui Firooz, Bar Sauma a pierdut oportunitatea de a deveni mitropolit al Persiei, locul fiind luat de Acacius, care a fost numit de regele Balash (484-8). Noul prelat nu era un nestorian violent în abor-

³² Karl Pinggera, *Rabulla von Edesa*, in *Syrische Kirchengvater*, ed. W. Kohlhammer, Stuttgart, 2004, p. 57;

³³ G. G. Blum, in *Rabula von Edesa. Der Christ. Der Theologe. Der Bischof*, in *Corpus Scriptorum Christianorum orientalis*, nr. 300, Louvain 1969, p. 26

³⁴ Karl Pinggera, *Rabulla von Edesa*, p. 59.

dările sale și se spune că a declarat odată, în timpul unei vizite în Constantinopol, că el a participat la interzicerea monofizitismului fără a ataca ortodoxia și că plănuia să îl excomunică pe Bar Saum. Călugării Persiei l-au asasinat pe episcopul de Nisibis în 493, iar Acacius a mai trăit doar trei ani după aceea.³⁵

Viața tumultuoasă a lui Bar Sauma i-a lăsat puțin timp pentru activități literare și dintre acestea doar puține s-au mai găsit. Doar fragmente din Actele Consiliului de la Beth Laphat în 484 și câteva rugăciuni funerare, imnuri și liturghii s-au mai păstrat. Acacius a avut de asemenea o operă limitată. El a compus omilii despre credință și postire și a scris tratate împotriva monofiziților. Pentru regele Kavadah el a tradus în persană o carte despre credință scrisă de Oseus sau Eliseus, episcopul de Nisibis.³⁶

Confuzia a continuat în Biserica nestoriană timp de aproape 50 de ani. Perioada începe cu un patriarh aproape analfabet, Babai II (497-502), care a fost urmat de alții printre care găsim și prelați care s-au excomunicat reciproc. Totuși ar fi o greșeală să descriem această perioadă ca una întunecată. În această vreme de tranziție, Biserica a atins maturitatea sub hegemonia regilor persani și și-a declarat independența completă față de Vest când Babai și-a asumat titlul de „Patriarh al Orientului” în 498, astfel aducându-și scaunul episcopal pe picior de egalitate și făcându-l independent față de Antiohia, Alexandria sau Roma. Între timp, Școala din Nisibis a luat locul școlii din Edessa și a făcut un progres considerabil sub conducerea lui Nerses, pe care nestorienii îl numeau „Harpa Duhului Sfânt” și „admirabilul doctor”, în timp ce monofiziții îl numeau Nerses „Leprosul”. Cronicarul Abu-Ishu îi atribuie 360 de poezii metrice de câte 12 silabe fiecare. Ele sunt un comentariu istoric al Cărților Eclesiastul și ale Profeților din Vechiul Testament. El l-a atacat pe Bar Saum în lucrarea sa *Denaturarea / Venalitatea obicezurilor*. Unele dintre scrierile sale și-au găsit loc nu doar în liturghiile nestoriene, ci și în cele catolice. Acea școală a devenit marele centru educațional nestorian și pepiniera pentru remarcabili viitori prelați și patriarhi.³⁷

Biserica Nestoriană datorează reformele sale acestei școli a cărei figură proeminentă a fost Mar Aba, patriarhul Estului din 525-533. El a întărit doctrina Bisericii sale și a pus capăt abuzurilor, ținând sinoade peste tot, iar în final și-a câștigat coroana de martir când Shapur II a persecutat creștinii.

Cronicarul Abd-Ishu îi atribuie lui Mar Aba singura Biblie siriacă revizuită și completă de la textele Edessene și alexandrine grecești, față de cum era versiunea siriacă simplă

³⁵ Wilhelm de Vries, *Das Konzil von Chalkedon. Die syrisch-nestorianische Haltung zu Chalkedon*, în *Glaube von Chalkedon*, vol. I, Ed. Echter Verlag, Würzburg, 1960; p. 58.

³⁶ *Ibidem*, p. 60.

³⁷ Dietmar W, *Narsai von Nisibi*, in *Syrische Kirchenvater*, Ed. W. Kohlhammer, Stuttgart, 2004, p. 114;

sau Peshitta. Printre alte lucrări, el a scris și un comentariu la Geneză, Psalmi, proverbe și Epistolele lui Pavel, pe lângă o serie de omilii și versiunea syriacă a Liturghiei lui Teodor de Mopsuestia, care este încă folosită de către ramura catolică caldeană a Bisericii nestoriene. Până la sfârșitul secolului al VI-lea, doctrina nestoriană a căpătat forma sa definitivă pentru toate generațiile următoare. Cel mai mare exponent a fost Mar Babai, supranumit cel Mare, pentru a-l distinge de omonimul său, Patriarhul Babai a II-lea. El a fost starețul Mănăstirii Izala (569-628) și a fost un teolog deosebit de merituos. Lucrarea sa, „Cartea Uniunii”, se pare că a stabilit versiunea finală a convingerilor nestoriene, și cuvintele lui, încorporate în serviciul divin nestorian al utreniei de la Crăciun până la Bobotează, pot fi citate aici ca o expresie clară și concisă a hristologiei siriene de Est: *Unul este Hristos, Fiul lui Dumnezeu, venerat de toți în două naturi. În natura Lui dumnezeiască, născut din Tatăl fără de început: în natura Lui umană, născut din Maria în plinătatea timpului, într-un singur trup. Nici dumnezeirea Lui nu a fost a Mamei și nici latura lui umană nu a fost a Tatălui. Cele două naturi sunt păstrate în qnume-le lor într-o singură persoană.*³⁸ Până în ziua de astăzi, nestorienii insistă în a folosi termenul *Yaldath Alaha*, echivalentul siriac al grecescului *Theotokos*, și se referă la Fecioara Maria cu termenul de *Yadath M'shikah* – purtătoare lui Hristos. Influența lui Mar Babai a fost foarte mare în întreaga Biserică, deoarece el a administrat o perioadă îndelungată, după domnia furtunoasă a lui Sabr-Ishu (590-604). Aceea a fost o epocă de sentimente și politici amestecate față de creștini. Când, în sfârșit, un succesor a fost uns patriarh în persoana lui Yeshuyab (628-43), Biserica a lăsat toate problemele în urma sa și noul prelat a inițiat, pentru prima dată, un program misionar pentru China.³⁹

Este destul de dificil să se precizeze cu exactitate în ce măsură s-a extins Biserica nestoriană în Persia sub domnia aasanzilor și nici nu este posibil să se ofere o descriere precisă organizării sale teritoriale sau să enumerăm diferitele sale provincii eclesiastice și scaune.

În primul rând, avem scaunul patriarhal localizat în vechea capitala Seleucia-Ctesiphon. Apoi provincia Susiana, care avea patru arhiepiscopii, în Jundishapur, Susa, Ahwaz și Suster, toate datorând supunere patriarhului. Alte provincii aflate sub jurisdicția unui mitropolit cu episcopate includeau următoarele scaune: 1. Patriarchalis, cu un mitropolit la Kashkar și un episcop la Hira; 2. Nisibis, cu un mitropolit la Nisibis și un episcop la Bakerda; 3. Teredon, cu un mitropolit la Basrah, un episcop probabil la Destesana, și o biserică dacă nu

³⁸ Thomas of Marga, *The Book of Governors*, Ed Budge, vol II, London, 1893, p. 37.

³⁹ Hutter Manfred, *Shirin, Nestorianer und Monophysiten. Königliche Kirchenpolitik im späten Sasanidenreich*, în *Orientalia Christiana Annalecta*, 256, VII, Symposion, Syriacum, 1998, Roma, p. 43.

o episcopie la Nahr-al-Marah; 4. Adiabene (modernul Haydab, situat între Tibru și Zab), cu un mitropolit la Honita și Maalta; 5. Garama, cu un mitropolit la Karkha și un episcop la Sciaarchadate și Dakuka; 6. Khurasa, cu un mitropolit la Merv sau Marw; 7. Atropatene, cu un mitropolit la Taurisium, 8. Rawardshir, Rayy și Herat, inițial episcopii, mai târziu centre metropolitane. În sfârșit, au mai existat și alte episcopii care nu fuseseră desemnate unei mitropolii. Acestea au fost: Maiperkat, Nineveh, Singara, Drangerda, Ișfahan, Nishapur și Segestan, la sud de Herat.⁴⁰

Aceasta este, în mare, o imagine a Bisericii din perioada prăbușirii Imperiului Sasanid și ascensiunea califatului musulman. În capitolul 6 se va face o prezentare concretă a diocезelor nestoriene sub stăpânirea arabă, cu scopul de a se putea face o comparație. Între timp, se va observa că Biserica a continuat să obțină atâta putere, încât a declanșat cea mai mare mișcare misionară în Orientul îndepărtat. La un moment dat, întreaga Asie, dincolo de Eufrat și Kurdistan, a devenit parohia patriarhului nestorian.⁴¹

Această mișcare a început încă dinainte de dispariția stăpânirii persane, a fost continuată cu mai multă vigoare în perioada islamică, cel puțin până când avalanșa tătarilor a șters de pe fața pământului toate vestigiile materiale și spirituale ale civilizației din acea parte a Asiei din Evul Mediu. Coloana vertebrală a expansiunii nestoriene se află în regula monahală, care a dotat Biserica cu o mare armată de oameni dedicați, gata să intre în regiunile necunoscute și să se expună oricărui pericol doar pentru a răspândi credința în Orientul Îndepărtat.

⁴⁰ Wright, W., *A Short History of Syriac Literature*, London: Black, 1894, p. 247.

⁴¹ *Ibidem*, p.248.

priul lor „caracter aramaic“ (miafizit) împotriva „caracterului asirian”, care aduce totul la un singur nivel.¹⁰²⁷

c) Rezumat

Această teza de doctorat, cu titlul *Biserica Asiriană în perioada secolelor VII-IX*, oferă o imagine mai clară (pregnantă) asupra Bisericii Asiriene în spațiul românesc. Biserica Asiriană este astăzi una mică din punct de vedere al numărului de credincioși, dar în trecut s-a întins din Orientul Apropiat până în India. Cu toate acestea, a rămas în mare parte necunoscută (necercetată). Scopul lucrării este prezentarea vieții bisericești a creștinilor asirieni din secolele VII-IX, sub toate elementele ei, începând cu problemele de stat, sociale și religioase. Lucrarea este structurată în opt capitole și o sută saizeci și trei de subcapitole, expunând situația istorică, dogmatică, liturgică și ecleziologică a creștinilor asirieni sub dominația islamică.

Orice analiză a unui subiect, orice lumină născută aduce limpeziri, dar și umbre, provocări pentru cercetări viitoare și pentru necunoscute viitoare. Prezentarea diferitelor aspecte ale societății asiriene nu reprezintă abordări exhaustive, fiecare capitol putând constitui el însuși un subiect de cercetare mult mai amplu. În ceea ce privește abordarea Bisericii Asiriene, ea se limitează la perioada indicată, celelalte evenimente din viața bisericească urmând a fi aprofundate în cercetări ulterioare. Chiar și pentru perioada analizată, limitările fizice și temporare ale unei astfel de lucrări au făcut imposibile amintirea tuturor documentelor și lucrărilor științifice de specialitate.

Introducerea este împărțită în trei părți; prima parte stabilește locul, poziția Bisericii Asiriene între celelalte Biserici Orientale, Răsăritene și Apusene; partea a doua redă concepția hristologică a Bisericii Asiriene în Imperiul Persan, în comparație cu cea a Bisericii Bizantine, iar ultima parte, descrie istoria și legendele Bisericii Asiriene.

În prima parte a introducerii (notată cu A) se stabilește faptul că Biserica Apostolică Răsăriteană, împreună cu *Bisericile orientalo-ortodoxe*, sunt cunoscute sub denumirea de *Bisericile vechi-orientale*. În susținerea acestor explicații sunt folosite trei tabele. Primul tabel este după teologul J. Oeldemann, și în el se face diferența clară între Bisericile Ortodoxe Orientale și Bisericile Catolice Orientale. Al doilea tabel, al lui Dietmar Winkler, prezintă mai amănunțit tradiția și dezvoltarea Bisericilor Vechi-Orientale, respectiv cea asiriană, în rândul celorlalte Biserici. Al treilea tabel, al lui Juergen Feulner, este legat de riturile liturgice. Aici

¹⁰²⁷ Winkler W. Dietmar, *Ostsyrisches Christentum: Untersuchungen zu Christologie, Ekklesiologie und zu den ökumenischen Beziehungen der Assyrischen Kirche des Ostens*, p. 144.

se desprind clar moștenirea antiohiană, precum și diferența dintre ritul est-siriatic și cel vest-siriatic în interiorul Bisericii Asiriene.

A doua parte a introducerii (notată cu B) prezintă diferența hristologică dintre Biserica Asireana față de celelalte Biserici orientalo-ortodoxe, cât bineînțeles și față de Biserica Bizantină. În această privință, Biserica Răsăriteană a fost abordată ca fiind „strict diofizită”. Hristologia nestoriană din secolul al VII-lea susține ca Mântuitorul Iisus Hristos a avut două naturi și două ipostaze, iar Bisericele miafizite arată că Mântuitorul a avut o singură natură și un singur ipostas. Pe când adepții Calcedonului cinstesc două naturi a Mântuitorului și un singur ipostas.

A treia parte a introducerii (notată cu C) este împărțită în două părți. Prima parte este legată de tradițiile asiriene și siriace și prezintă înființarea creștinismului sirian de începutul epocii apostolice. Nestorienii au promovat trei legende pentru a susține această afirmație, relaționându-le cu originile asiriene, și anume *episodul celor trei Magi și închinarea lor în fața Pruncului Sfânt, istoria Regelui Abgar de Edessa și epistolele Sfântului Apostol Toma*. În a doua parte am evocat atât originile istorice ale Bisericii Asiriene, cât și cele mai importante personalități ale primelor șase secole, cum ar fi Bardaisan, Tațian, Rabbula de Edessa, Sfântul Efreem Sirul, Bar Sauma, și Babai II sau cel Mare.

Primul capitol al tezei prezintă în paralel Biserica Asireana în două perioade distincte: perioada *califatului patriarhal (632-661)* și perioada *umayyada (661-749)*. În ambele perioade este expusă sistematic situația creștinilor asirieni în timpul dominației islamice. Caracteristic pentru perioada califatului patriarhal a fost toleranța față de creștini, mai precis raportul dintre musulmani și creștinii asirieni a fluctuat în funcție de situația politică generală. Dacă primul calif nu a făcut distincția între cele trei ramuri majore ale Bisericii din Orient – nestorienii în Mesopotamia și Persia, monofiziții iacobiți în mare parte în Siria și ortodocșii calcedonieni prin provinciile Bizantine –, succesorii săi i-au favorizat pe creștinii nestorienii, care și-au menținut scaunul patriarhal în capitala Seleucia-Ctesiphon.

În perioadă umayyada, creștinii erau considerați ca religie tolerată de către primii califi. Mu'awiya (661-680), conducătorul musulmanilor, dându-și seama că în Siria creștinii asirieni sunt majoritari, a considerat că un edict de toleranță este benefic pentru întreg imperiul. Mai mult decât atât, văzând că relațiile creștinilor cu Imperiul Bizantin sunt prolifiche, el s-a hotărât să ia de nevastă o influentă femeie creștină, care să îi ușureze drumurile comerciale din partea de nord a imperiului. În Damasc, capitala Imperiului Musulman, cele mai înalte funcții în stat au fost încredințate creștinilor. Un astfel de exemplu este acela în care finanțele imperiului au fost încredințate familiei Banū Sargūn sau Manșur.

Creștinii nu fost numai favorizați, ci au fost și supuși unor restricții; prima și cea mai importantă restricție a fost aceea de natură financiară: non-musulmanii plăteau taxe, iar acestea, odată cu trecerea timpului, deveneau tot mai usturătoare. Alta restricție, însă socială: non-musulmanii erau excluși de la serviciul militar din motive de siguranță națională și astfel erau nevoiți să plătească o taxă suplimentară. Creștinii erau obligați să poarte o curea în jurul taliei, spre a nu fi confundați cu populația arabă. Mai târziu, trebuiau să aibă atașat un petic mare, galben și să poarte tunsuri specifice scurte în față. Nu puteau călări, nici ocupa partea centrală a drumului, pe care trebuiau să o cedeze primului musulman pe care l-ar fi întâlnit, după cum nu puteau ocupa nici poziții de conducere în adunări

Sfarșitul perioadei umayyade, în timpul celui de-al șaselea calif Umar II (717-720), poate fi descrisă ca prima perioadă de persecuție generală.

Făcând referire la perioada califilor ortodocși, creștinii credeau la început că musulmanii sunt o nouă sectă creștină. Însă în perioada umayyada, Sfântul Ioan Damaschin, fiul lui Banū Sargūn, având o bogată cultură orientală și trăind printre musulmanii învățați, a conceput o aprigă polemică în capitolul 101 din partea a II-a (Erezii) a cărții *Izvorul Cunoștinței*, în care dezbate problema islamului în contextul unei religii avraamite, arătându-le creștinilor cât de dăunătoare poate fi credința în Coran.

În perioada califilor ortodocși s-a remarcat catalicosul Ișōjahab III din Adiabene (650-658), atât pe plan spiritual, cât și pe plan politic. În anul 650, Ișōjahab III a fost reprezentantul diplomatic al Împăratului Persan Borân în relațiile cu Imperiul Roman, în urma discuțiilor bilaterale pe plan militar, politic și religios ajungându-se la un acord de pace între cele două imperii.

Perioada umayyadă fost reprezentată religios la cel mai înalt nivel de Catalicosul Gīwrgīs. Acesta preia Hristologia lui Babai cel Mare, în care întărește concepția că *Hristos are aceeași natură umană ca și noi și în același timp aceeași natură dumnezeiască cu Tatăl. În Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, sunt cu adevărat două ipostaze ale naturii Sale.*

În cadrul celui de-al **doilea capitol** se pune în discuție principalele surse creștine de literatură specifice perioadei islamice timpurii din spațiul persan. Cuprinsul capitolului doi nu acopera în totalitate întreaga literatură nestoriană din acea perioadă, redând însă o imagine a creștinismului est-sirian și vest-sirian. Astfel scriitorii est-sirieni și vest-sireni sunt prezentați sub formă cronologică. Scriitorii sireni au un impact pozitiv și o importanță deosebită pentru literatură și slujbele din Biserica Asiriană.

În perioada pre-islamică, literatură teologică asiriană s-a putut dezvolta într-un spațiu public și fără constrângeri, însă în perioada islamică literatură teologică s-a manifestat doar

în mănăstiri și centre teologice. De remarcat este faptul că literatura a luat un avânt considerabil în această perioadă, mulți clerici și mireni aducând un important aport la dezvoltarea literaturii nestoriene. Literatura teologică est-siriacă și vest-siriacă în spațiul monahal de la începutul secolului al VII-lea nu au avut diferențe foarte mari, ci ele s-au concentrat mai mult asupra păstrării credinței creștine în fața influențelor literaturii arabe.

Capitolul trei relatează despre soarta (postura) creștinilor asireini în timpul dinastiei abaside. Musulmani din perioada abasidă, fața de umayyazi, au fost mai agresivi în atitudinea lor față de minorități. O schimbare majoră în dezvoltarea imperiului nu a fost de natură geografică, ci etnică – adică în compoziția etnică a guvernării comunității arabe. Abasizii, care au venit la putere pe valul ortodoxiei islamice, au dat prioritate religiei față de rasă. Adevărata religie, nu prin naștere arabă, a fost baza regului islamice. Accentul pe o religie adevărată, la început, nu a înrăutățit tratamentul creștinilor în imperiu sau nu a exacerbât fricțiunile dintre musulmanii suniți și shiiți. Cel de-al treilea calif abasid, Al-Mahdi, și-a început domnia cu un efort hotărât de a potoli setea de ortodoxie a shiiților iranieni din Bagdad și, într-un gest pașnic neobișnuit față de creștini, a organizat o dezbatere care l-a adus față în față cu patriarhul Nestorian Timotei I (779-832).

Califul Mutawakkil, pentru că a persecutat creștinii, a fost etichetat *urătorul de creștini* de către istoricul iacobit Bar Hebraeus, în secolul al XIII-lea. Politica religioasă a lui Mutawakkil, din ce în ce mai reacționară, a fost ceva mai severă cu creștinii. Putem afirma că sub nici o perioadă a abasizilor nu s-a întâmplat ca creștinii să fie totali liberi sau nesupuși la presiuni și discriminare. Persecuțiile violente erau rare, de scurtă durată și locale. Chiar sub generosul calif Al-Mahdi, imperiul nu era întotdeauna îngăduitor. La un moment dat, fiind învins la granița de inamicii săi – creștinii bizantini –, Al-Mahdi a ordonat distrugerea unor biserici și a interzis creștinilor să aibă sclavi.

Educația arabă este îndatorată cărturarilor creștini dhimmis de-a lungul primilor 500 de ani de dinastie abasidă. Unul dintre motivele pentru care califul Mahdi l-a chemat la dezbatere pe Timotei I a fost, fără îndoială, faptul că era un zelos patron al educației, un cunoscător al lui Aristotel și al textelor grecești și siriene. Datorită activității de pionierat a translatorilor creștini, arabii, care până atunci fuseseră puțin educați, dar aveau minți dezghețate și curioase, au fost propulsați într-o revoluție intelectuală. În câteva decade cărturarii arabi au asimilat ceea ce grecilor le luase secole să dezvolte.

Odată cu stabilizarea doctrinei nestoriene și o fermă organizare ierarhică în Persia, Biserica nestoriană a început să caute oportunități pentru expansiune. Aceasta a fost posibilă atât datorită circumstanțelor și condițiilor externe, cât și datorită celor interne, care au însoțit

dezvoltarea Bisericii nestoriene. Succesul uimitor al misiunii lor a fost făcut posibil de o serie de factori interni. Acești factori s-au îngemănat cu entuziasmul lor pentru credință, un sistem monahic și o ierarhie gata de acțiune și sacrificiu. Mai mult decât atât, ei erau extrem de moderni în orientarea acțiunii lor misionare. Oriunde au instalat o episcopie, în proiect au fost incluse o școală cu bibliotecă și un spital cu servicii medicale. Nestorienii erau remarcăți pentru abilitatea lor tehnică, pentru capacitățile lor de învățare și medicale. Ca și misionarii moderni, ei combinau serviciile educaționale cu cele medicale și munca religioasă, având un mare efect asupra națiunilor din emisfera estică.

Capitolul patru este dedicat integral Patriarhul nestorian Timotei I și scrisorilor sale teologice în contextul islamului. Patriarhul-Catolicos Timotei I se numără printre cele mai interesante personalități ale istoriei bisericești nestoriene. Mandatul (păstorirea) său a fost unul dintre cele mai lungi și mai de succes, pe durata căruia Biserica a trebuit să se adapteze la noile realități existente sub dinastia timpurie a abbasizilor. Patriarhatul lui Timotei I (780-823) s-a desfășurat într-o perioadă de mare importanță pentru dezvoltarea învățaturii islamice. Dezvoltarea teologică a decurs în paralel cu edificarea unui nou sistem politic în lumea arabă musulmană. De o importanță deosebită pentru Biserica nestoriană a fost strămutarea capitalei islamice la Bagdad. Umayyazii, cu capitala lor la Damasc, erau orientați în întregime spre Marea Mediterană, în timp ce abbasizii se orientau spre răsărit.

Activitatea literară a patriarhului a fost foarte diversificată. Diversitatea (varietatea) gândirii teologice a lui Timotei I este evidentă mai ales în scrisorile sale. *'Abdišū'* menționează o culegere în două volume cu aproximativ 200 de scrisori. Dintre acestea s-a transmis numai o mică parte care, la rândul său, a fost numai parțial editată. Cele 59 de scrisori păstrate ale patriarhului Timotei I (780-823) sunt transmise ca și codexul său printr-o colecție de sinode care, conform semnăturii sale de carte, se numește *Sinode culese* ale patriarhului Elias I.

În scrisorile sale, Timotei apără hristologia nestoriană în mod tradițional în cadrul discuției cu alte confesiuni creștine. Tot în aceste scrisori Timotei dezvoltă anumite aspecte ale hristologiei sale în contextul islamului. Islamul își prezintă propria sa învățătură despre Iisus, care se diferențiază în multe puncte de perspectiva creștină, mai ales în problematica naturii divine. Islamul respinge în mod dur orice aspect divin al lui Hristos.

Capitolul cinci prezintă organizarea administrativă și legislativă a Bisericii Nestoriene. Organizarea Bisericii Asiriene este reprezentată pe două șabloane (parți): primul înainte de cucerirea arabă, când a avut loc pentru prima dată formarea și organizarea Bisericii nestoriene, iar al doilea șablon în perioada umayyadă și abasidă, care a dezvoltat și a îmbunătățit organizarea administrativă și legislativă a Bisericii Asiriene.

Ca izvoare principale folosite pentru extragerea, informațiilor referitoare la dreptul Bisericii orientale, menționăm *Synodica*. Așa cum reiese din nume, ele reprezintă culegeri care conțin cronici ale actelor și deciziilor sinodale. În perioada sasanidă au fost consemnate și arhivate actele și canoanele sinoadelor persane împreună cu canoanele sinodice „vestice” preluate. Din aceasta a rezultat o *colecție de sinoade estice și vestice* literară, care s-a răspândit în mod constant. O *Colecție de sinoade estice* ulterioară, care a fost valorificată în Marele Sinodicon din secolul al XI-lea, completat cu material suplimentar din vest, sigur că a dus la o nouă editare a prototipului existent.

Dezvoltarea organizației bisericești în Biserica persană este marcată în secolul a V-lea de tendința de a crea propriul centru de conducere în orașul Seleucia-Ctesiphon. Aceasta însemna o dezvoltare complet nouă în două direcții. Una ar fi fost supremația episcopului orașului Seleucia-Ctesiphon în fața celorlalți episcopi din Persia, mai precis o supremație a mitropoliei din Seleucia-Ctesiphon în fața celorlalte mitropolii. Pe de altă parte se dorea slăbirea dependenței diocazelor persane de capitala Antiohiei, iar eventual chiar desființarea completă a acesteia.

Rolul pe care Măruta din Maiperkat l-a dat mitropolitului din Seleucia-Ctesiphon la reorganizarea comunităților persane îl scoteau pe acesta evident din rândul episcopilor persani. O dovadă care se găsește în actele sinodului din 410 este termenul de *catalicos*, care este introdus într-o redactare ulterioară a acestor acte, care își dorea astfel să dovedească și să antedateze istoric precedența și egalitatea față de patriarhii occidentali. Independenței incontestabile a comunităților persane stabilite în urma relațiilor de război dintre Constantinopol și Persia i-a urmat totuși puțini ani mai târziu (424) independența juridică. La sinodul lui Dadisō s-a desființat unilateral dependența față de Antiohia ca instanță supremă pentru episcopii persani.

Patriarhul din Seleucia-Ctesifon, cu reședința ulterioară (din 762) în Bagdad sau în Samarra, a reușit să-și păstreze poziția de conducător al Bisericii nestoriene și în perioada islamică și chiar să o consolideze. Patriarhul și-a păstrat centralizarea tradițională a întregii puteri bisericești. În secolele al VII-lea și al VIII-lea d. H., mitropoliții din Elam și Persia au făcut încercări de a nu mai respecta supremația patriarhului. Însă supunerea a reușit abia la sfârșitul secolului al VIII-lea, sub tutela lui Timotei I.

Monahismul asirian a fost întemeiat în secolul al IV-lea de către asceți greci care au fost alungați în apropierea Mosulului de către împăratul Valens (364-378) și de către șaptezeci de ucenici ai călugărului pahomian Eugen, care a venit din Egipt ca emigrant, să trăiască în munții din Nisibis. În secolul al VI-lea, Abraham din Kaskar s-a dus în pustie,

după ce a studiat la școala din Nisibis, că să cunoască anahoretismul. Retras pe muntele Izla din Nisibis, el a întemeiat „Marea Mănăstire” și a dat elevilor nenumărați care-l înconjurau o regulă. Această regulă, care a fost reluată și completată de urmașul său, Dadisho, a devenit *Charta Mănăstirilor Nestoriene*, care, la fel ca Mănăstirea Bet Abe din Aqra, prin înființare era unită cu *Marea Mănăstire*.

Laicii și clericii erau în mod clar separați deja din secolul al V-lea. Laicilor le rămâneau în biserica clericală anumite drepturi, însă acestea se restrângeau progresiv. În prim plan se află dreptul de consultare a populației din oraș la alegerea episcopului și de participare la adunarea ecleziastică a diocezei și comunității. Laicii participau cu drepturi egale la sinodul diocezei.

Creștinii formau în perioada islamică într-o oarecare măsură un stat în statul organizat religios-personal. Grijă socială a Bisericii pentru membrii săi a devenit teoretic atotcuprinzătoare, dacă nu reieșea oricum direct sau indirect din sarcina grijii bisericesti. Din tot domeniul reglementărilor vieții creștine se remarcă cel mai mult pentru această epocă dreptul matrimonial.

Capitolul șase oferă o imagine bogată a liturghie asiriene, descrisă sub mai multe aspecte. Scopul liturghiei, ca și în celalalte Bisericii, este săvârșirea Sfintei Euharistii, motiv pentru care acest capitol tratează amănunțit semnificația Euharistie în Biserica Asiriana.

De la mijlocul secolului al VII-lea, în Biserica Apostolică Răsăriteană se adoptase o regulă, care limita numărul formulărilor liturgice care se puteau folosi la acele trei, care marchează până în prezent anul ecleziastic din Siria de Est. Aceste trei formulări de rugăciune euharistice poartă numele unor personalități remarcabile ale Bisericii Apostolice Răsăritene: *Liturghia lui Addai și Mari*, *Liturghia lui Teodor din Mopsuestia* și *Liturghia lui Nestorie*. Anafora, care poartă numele lui *Addai și Mari*, este, dintre acestea trei, cea mai venerabilă. Este cea mai des folosită liturghie din anul liturgic asirian.

În cadrul Liturghiei lui Addai și Mari, la începutul slujbei este *Liturghia Cuvântului*, după care urmează *aducerea ofrandei (Qurbana, anafora, rugăciunea euharistică)*. De aceasta se leagă *împărtășania*. Această macrostructură o are ritualul est-sirian în comun cu toate liturghiile orientale învecinate. Dar rugăciunile proprii, cântecele specifice, greutatea care le revine procesiunilor către lăcașele liturgice și alte detalii marchează în stil propriu.

Explicația liturghiei est-siriene are o orientare biblică asupra istoriei mântuirii. Ei îi stă la bază expunerea a două lumi: aici, cea pământească, vizibilă, a muritorilor, a trecătorului, a ceea ce nu este desăvârșit; acolo, lumea cerească, invizibilă, nemuritoare, nepieritoare și desăvârșită. Hristos, Care este celebrat în liturghie, face această lume accesibilă

prin învierea Sa. Biserica este imaginea cerului. Astfel, liturghia pământească este imaginea liturghiei cerești. Și prin celebrarea euharistiei aici, pe pământ, se poate avea parte de acea liturghie cerească.

Această mișcare imită istoria mântuirii printr-o mare dramaturgie: din ceruri spre pământ în paradisul pământesc, pentru a gusta din fructele veșnice. Acestea sunt ideile de bază care sunt dezvoltate pe larg în interpretările liturghiei din Siria de Est.

Iosif Baradeus, mitropolit al Edesei și neobosit propovăduitor al creștinismului de la începutul secolului al VI-lea, oferă patru explicații asupra focul care coboară din cer ca un simbol al Sfânt Duh , a Căruia coborâre este evocată de preoți la epicleză.

Capitulul VII este dedicat relațiilor religioase, sociale și politice dintre nestorienii și musulmani în timpul islamului timpuriu.

Biserica est-siriană și islamul timpuriu au nenumărate puncte comune. La foarte multe descoperiri trebuie însă trase concluziile temperat, din cauza surselor (izvoarelor) și studiilor care sunt parțial nesigure și se contrazic. Nestorienii nu sunt de interpretat ca o grupă omogenă. Biserica est-siriană (nestorienii) și biserica vest-siriană rivală (mi-afizită) au avut un rol important în intermedierea culturii și a traducerilor. Întrebările privitoare la divinitate și la natura umană a lui Iisus au dominat discuțiile lor. Așa a ajuns cea mai importantă școală către 600 la ceartă în privința ortodoxiei hristologice și a folosirii metaforelor în exegeză. Ei au trebuit să se apere către 612 în propriul război împotriva opiniilor mi-afizite pe care le-au condamnat puternic, în care ei au pus în gura adversarilor lor declarații unilaterale despre Hristos și Fecioara Maria și pe care cu ajutorul argumentației le-au condus la absurd. Așa o abordare a fost folosită în curând și în kalamul islamic și o imagine inversată și condamnată a hristologiei pare să se găsească și în Coran, ale căruia revelații au început în acel timp.

Iisus apare în Coran ca robul exemplar al lui Dumnezeu și se apropie de vechea formulare siriană. Dar în Coran trinitatea este condamnată, deoarece metaforele în legătură cu Dumnezeu sunt negate, Iisus nu are voie să fie considerat Fiul lui Dumnezeu la modul figurat. În biserica est-siriană Efraim a atenționat în secolul al IV-lea să nu se facă cercetări filosofice la adresa lui Dumnezeu. Metaforele folosesc omului limitat să poată numi tocmai nelimitatul și misterul divin. Mai târziu metaforele în legătură cu Dumnezeu au fost în general respinse și s-au străduit să dea o interpretare literară influenței antiohiene. Au fost permise câteodată la aceasta și metafore, care erau necesare, din Biblie.

În afară de participarea războinică și politică, există mai multe semne ale influenței în conținut a creștinilor arabi în dezvoltarea islamului. Creștinii arabi erau familiarizați cu

limba liturgică siriană. Coranul pare să împrumute numele său de la recitația îndrăgită a textelor liturgice nestoriene și conține mulți termeni sireni. Eroii proprii apar câteodată în haina personajelor biblice. Asemenea povești au putut găsi intrare în Coran.

Alte influențe est-siriene ar fi: interzicerea vinului; respingerea păcatului original, deoarece omul trebuie să-și folosească rațiunea în privința hotărârilor etice; conceptul de *școală îngerească*, în care creatorul, prin intermediul peniței, îi învâța o carte cerească.

Inițiativa traducerilor în arabă a majorității scrierilor filosofice a fost determinată probabil de nestorienii și persani. Cu traducerile lor, nestorienii au transmis în același timp tradiția lor teologică și filosofică. Abasizii au susținut mișcarea în traduceri și se pare că au vrut să demonstreze prin aceasta și superioritatea lor intelectuală.

Nestorienii au construit mai întâi multe mănăstiri și au putut misiona liber între non-musulmani. Aceasta poate arăta bunele relații cu cuceritorii. Atât între creștini, cât și între musulmani au fost așteptări ale sfârșitului, în care întoarcerea lui Hristos era așteptată. Dacă asemenea imagini comune au condus la aceste relații este neclar. Nestorienii au pierdut dar în curând mult din putere și libertate. Ei au fost subjugăți, ca *dhimmis*.

Întrebările și reproșurile islamului au condus la noi argumente. Interesul cu privire la lege și istorie a crescut. Elita intelectuală nestoriană a fost preferată la curtea abasidă și a participat la punctul culminant al traducerilor și discuțiilor. Probabil ei au putut realiza doar puține pentru creștinii nestorienii.

Deși nestorienii au preferat la început musulmanii, în defavoarea bizantinilor și persanilor, cu timpul mulți s-au refugiat sau au trecut din motive pragmatice la islam. Sub abasizi aceasta a fost susținută în diverse feluri, în timp ce nestorienii au încercat să o împiedice.

Ultimul capitol dezvaluie situația dramatică a Bisericii Asiriene după perioada abasidă și până în zilele noastre.

În Orientul Apropiat, Biserica Apostolică Răsăriteană a avut parte de punctul său istoric culminant în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Dinastia abasidă din Bagdad, care mai domnea între timp numai nominal sub suveranii locali, s-a sfârșit în 1258, odată cu ocuparea și distrugerea capitalei lor de către mongoli, care l-au ucis pe ultimul calif. Noii stăpâni ai Asiei au venit în calitate de adepți ai șamanismului lor obișnuit, ca și budiști și – unde, în patria lor fuseseră incluși de misiunea apostolică-ecleziastică – și cu creștini în rândurile lor. Dar aceeași mongoli care reprezentau pentru occidentul creștin o amenințare cumplită, pentru Orientul Apropiat s-au dovedit a fi susținătorii creștinătății. Pentru că aici adversarul lor principal era Islamul, al cărui califat într-adevăr dispăruse, dar care avea încă un sprijin puternic în mamelucii egipteni.

După căderea Bisericii Apostolice Răsăritene sub domnia islamico-mongolă, ceea ce a mai rămas din ea s-a concentrat asupra zonei muntoase kurde din Irakul de Nord, dintre lacul Van, lacul Urmia și Mosul, cât și de aici spre vest, în regiunea și în cursul superior al râului Tigru, până în Diyarbakir, vechiul Amid. Între aceste granițe de pe teritoriul de astăzi al Turciei, Iranului și Irakului, au existat credincioși apostolici ai Bisericii Răsăritene de la începutul secolului al XVI-lea până după Primul Război Mondial cu Imperiul Otoman, ducând însă aici, în cadrul sistemului Millet, în continuare o viață independentă ca „nestorienii de munte”, după cum erau denumiți acum și de turiștii contemporani din occident.

Biserica Apostolică Răsăriteană mai avea acum, după grelele pierderi suferite în urma Primului Război Mondial, aproximativ 10.000 de credincioși: În afară de aceia care trebuiau să aștepte sub protecția britanică în lagărul din Baquba, mai exista un grup mai mic, care a migrat spre Hassake în nord-estul Siriei ocupate de francezi, cât și comunități izolate în regiunea lacului Urmia din Iran. Alții însă ajunseseră în îndepărtata Americă, formând astfel avangarda unei Biserici care urma să se împrăștie – cu toată micimea ei – în toată lumea. Pe lângă acești asirieni, care reprezentau încă Biserica Apostolică Răsăriteană în Orientul Apropiat și în număr mare în diasporă, exista între timp și o comunitate de creștini ai lui Toma indieni, care luaseră naștere în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, din unirea Romei cu sirienii din Malabar și care se concentra în jurul orașului Thrissur. Pentru ea, patriarhul Schemon XIX Benyamin îl făcuse lider spiritual pe mitropolitul Abimalek Timotheus (1908-1945) care, acum, în situația de confuzie în care se afla întreaga Biserică, s-a evidențiat ca un reprezentant energic și astfel ca adevăratul ei „patriarh”.

Patriarhul catholicos Shimun XXI Eshai s-a stabilit în 1954 împreună cu clanul său în San Francisco. De acolo a încercat să mențină contactul cu credincioșii săi împrăștiați pretutindeni. Unii dintre ei îl urmaseră în emigrare. Asirieni mai trăiesc astăzi în SUA, însă și în unele țări europene. Pe lângă comunitățile din Irak și Siria, mai există și o dieceză în Iran. Și în alte țări ale Orientului Apropiat mai există grupuri mai mici. O reîntoarcere a conducătorului bisericii în Irak nu a avut loc nici în timpul domniei lui Shimun XXI și nici sub tutela succesorului său

Concluziile sunt împărțite pe trei capitole.

Prima parte prezintă situația ecumenică a Bisericii Asieriene în secolul XX. Prin intermediul patriarhului, Mar Dinkha IV Knanaya (din 1976), Biserica Asiriană reușește să țină legătura cu dialogurile ecumenice bilaterale și multilaterale pe mai multe planuri. Principale dialoguri ecumenice au fost cu Biserica Catolică, Biserica Catolică Caldeeană și cu Consiliul Bisericilor din Orientul Apropiat. Astăzi Biserica Asiriană și Biserica Ortodoxă

Siriană poartă doar dialoguri neoficial organizate de Pro Oriente, reprezentând singurul forum discuții ecumenice.

În partea a doua, Biserica nestoriană sau asiriană stabilește denumirea corectă a Bisericii. Astfel, Biserica Apostolică Răsăriteană dorește să elimine acuzați de „erezie nestoriană”, deoarece ea are conștiința unei ortodoxii neschimbate care marchează pietatea și venerarea Mariei, pe care o împărtășește cu toate Bisericile creștinismului orientale.

Partea treia face un scurt rezumat la cele opt capitole, la introducere și concluzie.

Cuprins

Motivație	1
Introducere	4
A) Poziția (locul) Bisericii Asiriene printre celelalte Biserici Orientale, Răsăritene și Apusene....	4
B) Poziția hristologică a Bisericii Asiriene în Imperiul Persan	10
Vedere de ansamblu asupra diferitelor hristologii	12
C) Legende și Istoria Bisericii Asiriene pe scurt, până în secolul al VII-lea	13
1. Trei Legende despre înființarea Bisericii Asiriene.....	13
2. Originile istorice ale Bisericii Asiriene	16
1. Biserica Asiriană după cucerirea arabă (perioada Califilor și Umayadă)	25
1.1. Biserica Asiriană în timpul califatului patriarhilor (632-661).....	25
1.1.1. Formarea imperiului musulman. Schimbările politice.	25
1.1.2. Situația creștinilor asirieni în perioada califatului patriarhilor	26
1.1.3. Arabii sau non-arabii	28
1.2. Biserica Asiriană în perioada Umayadă (660-749).....	29
1.2.1. Califatul de la Damasc. Schimbările politice și administrative în perioada umayadă.....	29
1.2.2. Creștinătatea sub califatele umayade. Toleranța creștinilor în timpul califilor umayazi	33
1.2.3. Sfântul Ioan Damaschin, un stâlp al dreptei credințe în mijlocul expansiunii musulmane...	36
1.2.4. Gîwrgîs I. din Kaphrâ	39
1.2.4.1. Scrisoarea hristologica către Mînâ	40
1.2.4.1.1. Destinatar, datare și situația inițială.....	41
1.2.4.1.2. Fundamentul învățaturii despre Dumnezeu.....	41
1.2.4.1.3. Nevoia eliberării din păcatul strămoșesc.....	42
1.2.4.1.4. Întruparea Mântuitorului Iisus Hristos	43
1.2.4.1.5. Soteriologia	43
2. Literatura nestoriană	45
2.1. Literatura nestoriană după cucerirea arabă și timpul perioadei umayade	45
2.2. Cei mai importanți scriitori vest-sireni de la începutul erei creștine și până la sfârșitul perioadei umayade.....	60
3. Biserica Asiriană în perioada abasidă timpurie (750-850) și extinderea misionară în Asia	73
3.1. Creștinătatea sub califatele abaside	73
3.2. Extinderea misionară în Asia	81
3.2.1. Peninsula Arabă	84
3.2.2. Asia Centrală.....	85
3.2.3. China.....	87
4. Patriarhul nestorian Timotei I și scrisorile sale teologice în contextul islamului	90
4.1. Patriarhul nestorian Timotei I	90
4.1.1. Contextul istoric în care trăit Timotei. Date biografice și lucrările sale	90
4.1.2. Relația lui Timotei I cu conducătorii musulmani	92
4.1.3. Timotei I și Islamul: cele două dialoguri transmise.....	94
4.1.4. Hristologia	97

4.2. Scrisorile Patriarhului Timotei I	99
4.2.1. Originea scrisorilor	99
4.2.2. Despre Scrisoarea 42	103
4.2.2.1. Întrebările studenților cu privire la cărțile de logică. Despre interpretarea Isagogi în viziunea lui Porfirie.....	104
4.2.2.2. Poziția aristotelicilor și platoniceilor vizavi de problema diferențelor speciilor	107
4.2.2.3. Întrebările studenților referitoare la Grigorie de Nazianz: Calomnierea lui Grigorie de Nazianz și Diodor de către Severus de Antiohia. Mărturiile lui Atanasie, Vasile cel Mare și Ioan Hrisostom pentru ortodoxia lui Diodor	109
4.2.3. Despre scrisoarea 50.....	117
4.2.4. Despre scrisoarea 51.....	118
4.2.5. Despre Apologia lui Nestorius din Bet Nuhadran	119
4.2.6. Despre scrisoarea 44a (44, 1-10). Scrisori către preotul și profesorul Sergiu	121
4.2.7. Despre scrisoarea 49.....	122
4.2.8. Despre scrisoarea 45.....	123
4.2.9. Despre scrisoarea 48.....	124
4.2.10. Despre scrisoarea 46.....	125
4.2.11. Despre scrisoarea 52.....	125
4.2.12. Despre scrisoarea 58.....	126
4.2.13. Despre scrisoarea 44b (44, 11-20).....	127
4.2.14. Despre scrisoarea 47.....	129
4.2.15. Despre scrisoarea 53.....	130
4.2.16. Despre scrisoarea 55.....	130
4.2.17. Despre scrisoarea 56.....	131
4.2.18. Despre scrisoarea 57.....	132
4.2.19. Despre scrisoarea 54.....	132
4.2.20. Despre cum s-a desfășurat mai departe ocuparea scaunului de mitropolit din Nisibis....	133
4.2.21. Despre datarea scrisorilor aparținând acestei epoci.....	134
4.2.22. Despre numerotarea Scrisorilor și despre împărțirea paragrafelor	136
5. Organizarea administrativă și legislativă în Biserica Nestoriană.....	138
5.1. Limba izvoarelor.....	138
5.2. Synodica.....	139
5.2.1. Mărele Synodicon.....	139
5.2.2. Redactarea sinodiconului nestorian în perioada umayyada și abasidă.....	140
5.2.2.1. Redactarea sinoadelor „orientale“	140
5.2.2.2. Conținutul sinoadelor „vestice“.....	143
5.2.2.3. „Sinoadele” lui Timotei I.....	146
5.2.3. Perioada codexurilor originale.....	146
5.2.4. Compilații	149
5.3. Sinodul episcopilor persani până la cucerirea arabă	151
5.3.1. Situația mitropoliilor persane până la obținerea independenței față de Antiohia	151
5.3.2. Mitropolitul din Seleucia-Ctesiphon. Noua relație cu Antiohia	154

5.3.3. Demnitatea de Patriarh al Bisericii Asiriene. Relația Patriarhului-Catolicos cu Sinodul ..	155
5.3.4. Divizarea teritorială și ierarhia	158
5.3.5. Episcopul și dioceza sa. Alegerea episcopului. Hirotonia Episcopului. Jurisdicția episcopiei. Puterea judecătorească a episcopului	160
5.3.6. Clericul episcopal.	164
5.3.6.1. Arhidiaconul	164
5.3.6.2. Horepiscopul	165
5.3.6.3. Presbiterii	166
5.3.6.4. Diaconii și Diaconițele	166
5.3.6.5. Sfințirea clerului	166
5.3.6.6. Căsătoria clericilor	167
5.4. Raporturile juridice ecleziastice în perioada umayyadă și abasidă.....	168
5.4.1. Teoria surselor și a dreptului	168
5.4.2. Sinodul episcopilor nestorieni	169
5.4.3. Patriarhul Bisericii nestoriene	171
5.4.4. Ierarhia în structura teritorială	174
5.4.5. Episcopul și clerul diecezan	176
5.5. Monahismul	177
5.5.1. Mănăstiri.....	177
5.5.2. Călugării și maicile.....	179
5.5.2.1. Asceza.....	179
5.5.2.2. Trecerea la asceză organizată. Îndepărtarea de contemplație	180
5.5.2.3. Reguli mănăstirești	181
5.5.2.4. Mănăstiri excluse	182
5.5.2.5. Fii și ficele patriei	182
5.5.3. Asceza călugărilor nestorieni în secolul al VII-lea.....	183
5.5.3.1 Date și surse ale scrierilor lui Dàdhîșô.....	183
5.5.3.2. Singurătatea celor șapte săptămâni in viziunea lui Dàdhîșô	184
5.5.3.3. Ritual special în singurătatea săptămânală.....	186
5.5.3.4. Izolarea necesară în singurătatea săptămânală	188
5.5.3.5. Rugăciunea în singurătatea săptămânală.....	188
5.5.3.6. Euharistia în singurătatea săptămânală.....	190
5.5.3.7. Ultimele sfaturi individuale date de Dàdhîșô referitor la viața monahală.....	192
5.6. Laicii creștini.....	194
5.6.1 Laicii creștini până la cucerirea arabă	194
5.6.2. Laicii creștini în perioada umayyada și abasidă	197
5.7. Avera bisericească	202
5.7.1. Avera bisericească până la cucerirea arabă	202
5.7.2. Avera ecleziastică și construcțiile în secolele VII-IX	205
5.8. Sistemul penitenței.....	207
5.9. Biserica și statul sub domnitorii islamici.....	210

6. Liturgia în Biserica Asiriană	213
6.1 Date generale despre Liturgia Asiriană	213
6.2. Liturgia Bisericii Apostolice Răsăritene.....	215
6.2.1. Euharistia – Qurbana – Anafora	215
6.2.2. Anafora și Addai și Mari	216
Macrostructura	216
6.2.2.1. Ritualurile de intrare.....	216
6.2.2.2. Liturgia Cuvântului	218
6.2.2.3. Aducerea ofrandei, Qurbana, anafora	219
6.2.2.4. Partea împărțășaniei	221
6.2.3. Lumea bogată a interpretărilor liturghiei	222
6.2.4. Celebrarea euharistiei – imaginea liturghiei cerești	223
6.3. Euharistia în Biserica Asiriană.....	224
6.3.1 Dimensiunea ecleziologică a Euharistiei.....	224
6.3.2. Analogie la Hristologie	226
6.3.3. Euharistia și Sfintele Paști ale Domnului	229
6.4. Foc din cer: de la sacrificiul lui Abel la Împărțășanie. O temă în creștinismul asirian	230
6.4.1. Mențiunile biblice și evoluția lor.....	231
6.4.2. Focul ca simbol al Sfântului Duh	234
6.4.3. Imagini euharistice ale focului	234
6.4.4. Coborârea focului divin în liturghie	236
6.5. Slujbele religioase în Biserica Asireană	239
6.5.1. Cărțile Liturgice.....	244
6.5.2. Cartea slujbelor pentru sărbătorilor principale	246
6.5.3. Cărțile de slubă pentru Postul Paștelui și Săptămăna Patimilor	247
7. Nestorienii și islamul timpuriu.....	249
7.1. Întinderea și dezvoltarea Islamului.....	249
7.1.1. Teologia islamică timpurie: Haditele și Kalamul	251
7.1.2. Situația creștinilor sub stăpânii islamici	253
7.1.3. Primele reacții timpurii ale creștinilor nestorienilor.....	255
7.2. Protejarea culturii și știința asirene sub domniția Islamică.....	258
7.2.1 Traducerile și limba asireană	258
7.2.2 Continuarea culturii și stiintei est-siriene in timpul domiției islamince.....	260
7.3. Dialogul religios dintre creștini și musulmani	263
7.3.1. Filosofia. Logica aristotelică pentru dezbaterea religioasă.....	263
7.3.2 Câteva exemple ale dialogului islamo-nestorian	266
7.3.2.1 Un călugăr din Mănăstirea cu Bêtâlê și un emir arab.....	266
7.3.2.2. Timotei I-al-Mahdī	266
7.3.2.3 Abd al-Masih ibn Ishaq al-Kindi	269
7.3.2.4 Alī b. Sahl Rabbān al-Tabarī	270
7.3.2.5. Amr ibn Baḥr al -Ġāḥiz	272
7.3.2.6. Hunayn ibn ,Ishāq	272

7.4. Hristologie. Influențe creștinii și nestorienii în Coran.	272
7.5. Coranul prima carte scrisă în arbă ?	279
7.6. Concluzii referitor la Islam și Biserica Asireană	279
8. Situația dramatică a Bisericii Asiriene după perioada abasidă și până în zilele noastre.....	282
8.1. Decăderea Bisericii sub domnia mongolilor din Persia	282
8.2. Biserica mică a „asirienilor”	287
8.3. Patrii noi și schisma din secolul al XX-lea.....	291
8.4 Biserica Asiriană a secolului al XXI-lea	294
Concluzii	298
a) Situația ecumenică a Bisericii Asiriene	298
b) Biserica nestoriană sau asiriană.....	302
c) Rezumat	306
Bibliografie	317
Declarație de autenticitate.....	336
Curriculum Vitae.....	338
Lista cu lucrările publicate.....	345